

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Povídky Boženy Němcové

Novels by Božena Němcová

Bc. Petra Gavendová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Český jazyk - Německý jazyk

2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Povídky Boženy Němcové vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 19.7.2015

Petra Gavendová

Poděkování

Poděkování patří vedoucí mé diplomové práce prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc. za podnětný přístup a cenné rady.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na komplexní analýzu postav v povídkách Boženy Němcové.

Teoretická část práce se věnuje teorii utváření literární postavy.

V praktické části sledujeme charaktery postav ovlivněné vzájemnými vztahy, prostředím a společnostmi, ve které žijí. Soustředíme se na nejpodstatnější autorčiny povídky: Pomněnka šlechetné duše, Baruška, Chudí lidé, Sestry, Dobrý člověk, Divá Bára, Karla, Chyže pod horami, Cesta z pouti.

V povídkách nabídla Němcová pohled na český venkovský lid, inspiraci pro svou práci získala při svých cestách a z vyprávění místních obyvatel. Postavy nechává v díle mluvit místním nářečím, zobrazuje jejich kroje, zvyky, kulturu. Postavy jsou citově bohaté, detailně propracované, věrohodné, částečně idealizované.

Autorka vyjádřila v díle několik idejí, kterými by se měla společnost řídit.

KLÍČOVÁ SLOVA

literární postava

typ dobrého člověka

povídky Boženy Němcové

ABSTRACT

This diploma thesis is focused on a comprehensive analysis of the characters in the stories by Božena Němcová.

The theoretical part is devoted to the theory of the formation of literary figures.

In the practical part we follow the characters affected by mutual relations, environment and the society in which they live. We concentrate on the most important author's stories: Pomněnka šlechetné duše, Baruška, Chudí lidé, Sestry, Dobrý člověk, Divá Bára, Karla, Chyže pod horami, Cesta z pouti.

In the stories Němcová offered a view of the Czech country people, patterns for her work Němcová acquired during her travels and from the telling of local residents. In her works, Němcová leaves her characters speak the local dialect, picturing local costumes, customs and culture. The characters are emotionally rich, elaborated, credible, partly idealized.

In the work the author expressed several ideas which the society should follow.

KEYWORDS

literary character

„good person“

short stories by Božena Němcová

Obsah

1 Úvod	7
2 Literární postava	9
2.1 Postava a charakterizace	12
2.1.1 Přímá a nepřímá charakterizace	12
2.2 Postava definice a postava hypotéza	15
2.3 Teorie postavy jako typu x funkce	17
2.4 Postava a krajina v povídkách Boženy Němcové.....	19
3 Analýza povídek	22
3.1 Cesta z pouti	22
3.2 Chyže pod horami.....	31
3.3 Pomněnka šlechtné duše – Rozárka.....	37
3.4 Sestry	42
3.5 Baruška	47
3.6 Karla	53
3.7 Divá Bára.....	62
3.8 Chudí lidé	73
3.9 Dobrý člověk	81
4 Základní charakteristika tvorby Boženy Němcové	87
5 Závěr.....	90
6 Seznam použitých informačních zdrojů	92

1 Úvod

„Vypravovatelským uměním v Babičce předstihla Němcová všechny své současníky a popohnala o celé hony vpřed vývoj české prózy, za veršem tak opozdilé.“¹ napsal F. V. Krejčí roku 1912 o autorce. Respektovanou a sebevědomou spisovatelkou se stala zvláště díky Babičce, ovšem i její povídky v období po Babičce zaslouží obdiv. Němcová vytvořila nadčasové dílo, které těší čtenáře dodnes.

O životě a díle básnířky, prozaičky, sběratelky ústní lidové slovesnosti a pohádkářky Boženy Němcové (1820-1862) bylo napsáno již mnoho. Těžký životní osud a dílo velké spisovatelky Boženy Němcové však stále poutá a i nadále bude přitahovat pozornost čtenářů a badatelů. Mluvíme o ženě, která předstihla dobu svými myšlenkami, která se zasloužila o rozvoj moderní české prózy, o ženě s tajemným původem a pozoruhodnou krásou, o české vlastence, která toužila po vzdělání, po svobodném životě a lásce. O spisovatelce, která stavěla do popředí lásku a dobro, vzdělanost a jejíž dílo je dodnes velmi přínosné pro společnost díky kladným pevným charakterům literárních postav a morálnímu odkazu, které v moderní próze často postrádáme.

Božena Němcová je autorkou řady črt, pohádek, cestopisů a povídek. Z jejího díla je dodnes nejvíce oceňována Babička. Obrazy z venkovského života zpodobňují nadčasově platný ideál, aby byl člověk pokorný k božímu řádu a řádu lidského života, nápomocen druhým a tím umocňoval harmonické vztahy mezi lidmi.

Typ dobrého člověka představuje hrdinu celého jejího povídkového souboru, ztělesněného v různých literárních postavách. Je zřejmé, že taková postava má v povídkách hlavní úlohu, což ostatně potvrzuje i samotná autorka: *„Já jaktěživa nic nevypracovala, jak jsem zpočátku myslela; - jen jedna osobnost, ta hlavní, zůstane ale vždy nedotknuta- na té neměním, ta stojí již vždy celá přede mnou, ale to okolí někdy všelijak točím a měním- abych to, co vlastně vyvést chci, lépe dokázala.“* (v dopise V. Č. Bendlovi, 14.1.1857).²

¹ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. S.495.

² Otruba, Mojmír: Božena Němcová. In: Němcová, Božena: Divá Bára a jiné prózy. Praha: Čs. spisovatel, 1983.

V diplomové práci se soustředíme na charakteristiku povídek B. N., zaměřenou zejména na analýzu postav, prostředí a jejich vzájemnou provázanost. Vybrali jsme pro náš záměr nejpodstatnější povídky B. N. (*Pomněnka šlechetné duše, Baruška, Chudí lidé, Sestry, Dobrý člověk, Divá Bára, Karla, Chyže pod horami, Cesta z pouti*). Povídky budou rozčleněny do několika okruhů podle podobných znaků a osudů postav. Budeme zkoumat, jaké výrazné typy postav se v povídkách vyskytují, jakými vlastnostmi jsou hrdinové povídek vybaveni, jakým způsobem je autorka zobrazuje, jak se postavy vzájemně ovlivňují a doplňují.

V závěru zdůrazníme přínos povídek pro dnešní dobu.

V teoretické části vycházíme z odborné literatury od Daniely Hodrové *Na okraji chaosu*, Bohumila Fořta *Literární postava*, Rimmon-Kenanové *Poetika vyprávění*, Josefa Peterky *Teorie literatury pro učitele*, Alice Jedličkové *Cesta z pouti*. Další přínosnou publikací je pro naši práci Božena Němcová. *Příběhy-situace-obrazy* od Jaroslavy Janáčkové.

2 Literární postava

„Rozmanité způsoby, jimiž se ze slov na stránkách vynořují postavy a jimiž tito aktéři jednotlivých příběhů nabývají své osobnosti, jsou jedním z nejvíce fascinujících a nejméně systematicky probádaných aspektů narativní teorie a narativní praxe.“³

„Literární postavy (někdy též osoby) jsou bytosti či subjekty účinkující v příběhu, zpravidla jsou určeny svým jménem a představují téma člověka (třeba i nepřímo, v nelidských formách). Autor prostřednictvím postav překračuje své ego – modeluje či zkoumá odlišné postoje, pohlíží na svět očima druhého pohlaví, jiné generace, jiné sociální skupiny, monstra, zvířete, apod.“⁴

Počet postav bývá v dílech různý. S větším počtem postav jsou nároky na čtenáře vyšší, musí se zorientovat ve vztazích. Při analýze postav sledujeme dva jevy: status postav (kým jsou) a proces zobrazení postav (jakým způsobem jsou charakterizovány, jak se čtenáři vyjevují).⁵ Postavy se v příběhu liší podle důležitosti, etické funkce, konstelace (interakce), stylizace vztahu k realitě, poměru k ději, reprezentativnosti (symbolického významu). Dle uvedených kritérií se postavy dělí na hlavní a vedlejší, kladné a záporné, fiktivní a historické, nebo také na plošné a plastické. Plošné postavy jsou ději podřízené, vyznačují se jednoduchými typovými znaky, jsou jednoznačně charakterizovány, ale postrádají hlubší psychologické vykreslení. Postavy plastické jsou ději nadřazené a dominuje u nich psychologické zobrazení.⁶

Postava patří mezi základní literárně-teoretické kategorie a hraje v příběhu klíčovou roli. Postavy jsou zkoumány zároveň s dalšími narativními kategoriemi příběhu (děj, syžet, zápletka, prostředí, aj). Pozornost se soustředí zejména na vztah mezi kategorií děje a postavy. Naprostá podřízenost postavy ději, nebo pojetí děje jako popis geneze a proměny postavy jsou krajním vymezením tohoto vztahu. Druhou osou pro analýzu literární postavy je dle Fořta otázka, zda je postava pouze textovým fenoménem, nebo zda žije vlastním životem. Třetí oblastí pro zkoumání literárních

³ O'Neill, Patrick. In: Fořt, Bohumil: Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008. S. 8.

⁴ Peterka, Josef: Teorie literatury pro učitele. Jíloviště: MME s.r.o., 2007. S. 217.

⁵ Peterka, Josef: Teorie literatury pro učitele. Jíloviště: MME s.r.o., 2007. S. 218.

⁶ Peterka, Josef: Teorie literatury pro učitele. Jíloviště: MME s.r.o., 2007. S. 217-222.

postav je komparativní studium postav, jejich pozice a role v příběhu. Zkoumá se „hloubka“ a „mělkost“ postavy, postava hlavní a vedlejší, postavy dynamické a statické, realistické a nerealistické, atd. Výsledkem jsou různé typologie postav.⁷

Bohumil Fořt vyděluje dva základní přístupy zkoumání postav ve smyslu textového založení postav a míry jejich autonomie vůči textům. Prvním přístupem je strukturalistický, který vnímá postavu jako textový fenomén a pod tímto úhlem pohledu ji i zkoumá pomocí lingvistických, logických a obecně sémiotických nástrojů. Druhý přístup, mimetický, chápe postavu jako entitu, která vykazuje zřetelné podobnosti se svými reálně žijícími protějšky a pro výzkum postav využívá poznatky z psychologie, estetiky a filozofie.⁸ Čtenář interpretuje postavy na základě kognitivních procedur, které využívá také při interpretaci reálných postav.

Postava představuje podle Daniely Hodrové „takový prvek literárního díla epického a dramatického, který prostupuje všechny jeho roviny či složky a zřetelněji než jiné jeho prvky ukazuje jejich propojenost.“⁹

Postavu tvoří podle Daniely Hodrové slovně tematický komplex, který se v textu realizuje určitým souborem textových jednotek.¹⁰ Některé z jednotek se v textu vyskytnou jen jednou (nejčastěji popis těla postavy), jiné se vracejí (jméno), další se obměňují (líčení myšlenek, pocitů, činů). Tímto je naznačen dynamický charakter postavy. Tento soubor se v textu realizuje určitými způsoby, uvedeme si nejdůležitější z nich.

1. promluva vypravěče o postavě (přímá charakteristika postavy, popis zevnějšku, chování, jednání, myšlení, uvedení jména postavy)
2. dialogy a výroky jiných postav o postavě
3. monology vnější a vnitřní

⁷ Fořt, Bohumil: Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008. S. 13-15.

⁸ Fořt, Bohumil: Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008. S. 56-57.

⁹ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 519.

¹⁰ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 519.

Tento systém se v úplnosti objevuje zpravidla jen v dílech realistického typu, kde se postava zobrazuje nejkomplexněji. Uvedené způsoby prezentace postav bývají jinak obvykle využity nerovnoměrně, jedna ze složek může tedy převažovat, zvláště v různých fázích textu, např. promluva vypravěče o postavě je častějším jevem, než výroky jiných postav. Jednotlivé způsoby se často vzájemně kombinují. Podstatný je i sled využitých prostředků (např. Švejk je nejdříve charakterizován svou řečí, teprve poté činem, což o něm již něco vypovídá).¹¹ Zaměříme-li se na popis zevnějšku postavy v době realismu, zjistíme, že tento druh popisu je zevrubný a podílí se na komplexním zobrazení postavy. Takový popis koresponduje s charakterem, profesí a společenským zařazením. Většinou se vyskytuje na začátku textu, ale může být dále v textu upřesňován a modifikován. Teprve poté se v textu objevují informace o jednání postavy a jejích pocitech. V tomto případě se jedná o popis bezpříznakový. Pokud jsou části charakteristiky roztroušeny v textu, jedná se o popis příznakový.¹² Pojetí popisu tedy nezávisí pouze na literárním druhu a žánru, ale také na literárním směru a dobovém pojetí postavy. V době realismu byla postava vytvářena jako dokonalá napodobenina člověka. Lidské nitro však zůstává skryté (nebereme-li v úvahu naše domněnky a představy), nahlédnout lidské bytosti lze především zevnějšku. Realismus byl z hlediska nedostatečného vykreslení nitra kritizován, např. symbolismus podroboval lidské nitro bohaté analýze.

Popis fyziognomie postavy, stejně jako vyobrazení vnitřních stavů, může být povrchní, nebo naopak detailní, mluví se pak o klinickém popisu. Kromě již výše zmíněných faktorů, které ovlivňují hloubku popisu, je způsob prezentace postavy závislý také na místě postavy v systému postav. Postavy hlavní bývají obvykle popisovány podrobně, popis postav vedlejších bývá stručný, často chybí popis nitra nebo fyzického vzhledu.

Základním charakterizačním prostředkem je jméno postavy. Existence jména závisí opět na literárním druhu a žánru, rovněž na formě vyprávění (např. u vyprávění

¹¹ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 520.

¹² Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 520-521.

formou deníku v první osobě se jméno uvádět nemusí). Absence jména nebo redukce jména na iniciály, oslabuje identitu postavy.

2.1 Postava a charakterizace

2.1.1 Přímá a nepřímá charakterizace

Postavy můžeme charakterizovat přímou definicí, nebo nepřímou charakteristikou. Přímá charakteristika je explicitně vyřčena, definuje postavu pomocí podstatných a přídavných jmen. Obvykle se objevuje na začátku vyprávění. V současnosti převažuje charakterizace nepřímá, neboť se klade velký důraz na aktivitu samotného čtenáře. Dává se také přednost náznakovosti a neurčitosti před explicitností.

Nepřímo charakterizuje postavu její jednání (činy, řeč a způsob uvažování postavy, vnější vzhled – tvář i oděv, prostředí, které postava ovlivnila, nebo které ji poznamenalo).¹³ Čtenář sám vyvozuje vlastnost, kterou prostředky nepřímé charakteristiky naznačují.

Činnost

Povahové rysy mohou být vyjádřeny jednorázovým činem, nebo také obvyklou činností. Jednorázovým činem se vyjadřuje dynamický aspekt postavy, obvyklá činnost naznačuje statický aspekt postavy a její konstantní vlastnosti. U obvyklého jednání se setkáváme často s ironií v případech, kdy se postava nemůže zbavit starých návyků, které jsou v jistých situacích nevhodné. Činy jednorázové i obvyklé mohou být akty uskutečněné, neuskutečněné, zamýšlené (neuskutečněný záměr). Akty zamýšlené naznačují nejen latentní povahové rysy, ale také důvody, proč tyto rysy zůstávají skryté.¹⁴ Pokud se často opakují zamýšlené činy, tento stav může svědčit o pasivitě postavy.

¹³ Peterka, Josef: Teorie literatury pro učitele. Jiloviště: MME s.r.o., 2007. S. 224-225.

¹⁴ Rimmon-Kenanová, Slomith: Poetika vyprávění. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. S. 68-69.

Řeč

Řeč postavy může být pronášena jednak v konverzaci, jednak jako tichý proud myšlenek. Povahové rysy postav naznačuje jak obsah, tak i forma promluvy. Styl řeči je obvyklý charakterizační prostředek, který může naznačovat individuální vlastnosti, původ postavy, její bydliště, povolání, nebo společenskou vrstvu. Forma řeči postav musí však být odlišená od promluvy vypravěče.

Vnější vzhled

Vnější vzhled je dalším z charakterizačních prostředků, které naznačují povahové rysy postavy. *Poetika vyprávění* od Shlomith Rimmon-Kenanové vychází z teorie od Lavatera, který analyzoval portréty nejen svých současníků, ale také historických osobností a demonstroval tak vztahy mezi rysy v obličejí a rysy osobnosti. Ačkoliv byla jeho teorie odmítnuta, vztah mezi vnějším vzhledem a povahou platí dodnes. Je třeba rozlišit vnější rysy, které postava ovlivnit nemůže, není-li osoba změněna účinky plastické chirurgie (výška, barva očí, délka nosu) a dále vzhled, který může postava libovolně proměňovat (účeš, oblečení). Z popisu zevnějšku může čtenář často vysuzovat povahové vlastnosti postavy. Někdy jsou vlastnosti uvedeny explicitně komentářem vypravěče, např. „jeho velké hnědé oči vyjadřovaly smutek a nevinnost“. V tomto případě už bychom mohli uvažovat, že se jedná spíše o definici, nežli o nepřímou charakteristiku.¹⁵

Prostředí

Okolí postavy může rovněž hrát roli při odvozování povahových vlastností postav. Objevuje se zde vztah prostorové a časové souvislosti, která je doplněna vztahem kauzálním. Rimmon-Kenanová vystihuje tyto vztahy následujícím příkladem: „Polorozpadlý dům slečny Emilie s oblaky prachu a zatuchlým pachem je metonymií jejího úpadku, ale jeho rozpad je také následkem její chudoby a morbidní povahy.“¹⁶

¹⁵ Rimmon-Kenanová, Slomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. S. 72-73.

¹⁶ Rimmon-Kenanová, Slomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. S. 73.

Zesílení analogií

Analogií rozumíme zesílení charakterizace. Uvedený rys je zesílen, uvedeme-li tento rys jiným způsobem. Např. šedá a pochmurná krajina sama o sobě neimplikuje rovnou pesimismus postavy, ale zesílí čtenářův vjem této vlastnosti postavy, byla-li vlastnost předtím uvedena (činností, řečí, vnějším vzhledem, atd.). Analogie mohou být explicitně v textu řečeny, nebo jsou implicitní, čtenář je tedy musí rozpoznat sám. Rozeznáváme tři způsoby analogie: analogická jména, analogické krajiny, analogie mezi postavami.

Analogická jména

Poetika vyprávění vychází z teorie od Hamona, který rozeznává čtyři kategorie: 1) vizuálně, např. písmeno O evokuje postavu kulatou, postavu plných tvarů, písmeno I evokuje postavu štíhlou. 2) akusticky, 3) artikulačně, jako Dickensův Gradgrind – obtížná výslovnost jména naznačuje hlavní vlastnost postavy, 4) morfologicky, např. ve slově Bovary se vyskytuje slovo „boeuf“ (býk).¹⁷

Analogické krajiny

Rys postavy může prozradit také fyzické či společenské prostředí. Prostředí může být ovlivněno postavou a naopak. Např. „X žije v chudé čtvrti, a proto je zasmušilý, či naopak – Y trpí depresí, a proto je jeho dům zanedbaný.“¹⁸

Analogie mezi rysem postavy a prostředím může být založena na podobnosti, nebo naopak na kontrastu.

Analogie mezi postavami

Pokud jsou dvě postavy zobrazeny ve stejných situacích, podobnost či rozdíl v jejich chování zvýrazňuje jejich charakteristický rys.

¹⁷ Rimmon-Kenanová, Slomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. S. 74-75.

¹⁸ Rimmon-Kenanová, Slomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. S. 76.

2.2 Postava definice a postava hypotéza

V této podkapitole se zkoumá poetika postavy z hlediska existence postavy v textu. Tento způsob je závislý na postoji autora k postavě a na míře její reálnosti-fiktivnosti. Nejdříve se rozlišovaly dva typy románu: román-definice a román-hypotéza. Podobná typologie v oblasti postav je logickou následností, mezi způsobem promluvy, vyprávění a postavou existuje vazba, stejně jako mezi způsobem promluvy a časem, prostorem, zobrazeným v díle.

Daniela Hodrová rozlišuje postavu-definici a postavu-hypotézu. Zatímco postavy-definice jsou jednoznačné, bohatě charakterizované a pomocí textu vysvětlitelné, postavy-hypotézy jsou neurčené a tajemné. „Jestliže postavu-definici v její vyhraněné podobě můžeme charakterizovat jako beze zbytku vysvětlitelnou, explicitní, plně v textu determinovanou, pak postavu-hypotézu charakterizujeme jako vysvětlitelnou jen částečně, ne zcela explicitní, neúplně determinovanou.“¹⁹

Postava-definice se dle *Poetiky literárního díla ve 20. století* uplatňuje v realistické literatuře (charakter, typ, tzv. psychologická postava), respektive realistická postava se nalézá mezi póly postava-definice a postava-hypotéza a vyvíjí se od jednoho pólu ke druhému. Ke kategorii postava-definice patří postavy bohatě individuálně charakterizované, jedinečné. Hodrová řadí k tomuto typu postav také schematizované typy postav, se kterými pracuje pokleslá literatura.²⁰ Tyto dva odlišné póly spojuje jeden podstatný rys, postavy jsou bez tajemství. Autor buď plně zveřejňuje jejich pocity, nebo jsou to naopak postavy prázdné. Chování postav můžeme předvídat. Je v souladu s tradičním pojetím lidských typů.

V případě postavy-hypotézy jde o jakousi siluetu, která se v díle objevuje ve své neurčité podobě, kterou se autor snaží v textu rekonstruovat. Chování takových postav je nepředvídatelné, v rozporu s psychologickými poznatky.²¹ Rysy postavy-hypotézy

¹⁹ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 547.

²⁰ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 555-556.

²¹ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 556-557.

jsou často konstruovány na základě podání hypotetických příběhů z úst vedlejších postav, příkladem je dílo od Karla Čapka *Povětroň*.

Jméno je důležitou součástí charakteristiky postavy. S postavou-definicí se pojí jména každodenní, běžná, „neutrální“, která příliš charakterizaci nepomáhají, zároveň působí autenticky. U postavy-hypotézy se často jména stávají součástí významového systému. U postavy-hypotézy se může objevit jméno, které je vyjádřeno pouze iniciálami, nebo postava jméno dokonce postrádá. Může se také v průběhu díla proměňovat. Jméno tedy příliš neslouží k funkci identifikační. U postavy-definice toto obvyklé není.

K dalším charakterizačním prostředkům patří popis zevnějšku, který uvádí postavy-definice do děje. U postav-hypotéz se takový druh popisu často nevyskytuje, nebo bývá redukován. Důležitým prvkem popisu je oděv postavy. V realistickém románu bývá oděv obvykle spojen s nitrem postavy, zvláště pak zejména se sociálním postavením osoby. Tvář může rovněž o nitru a charakteru hodně prozradit.

Postava-definice vstupuje do díla již plně konstituovaná – se zobrazenou tváří a tělem, oděvem, zvyky, chováním, charakterem, jménem, se svou minulostí, původem, rodem.²² Procesem, tzv. hypotetizací, se tyto charakteristiky postupně ztrácí. „Kdybychom postavu-definici definovali jako formálně sémantickou strukturu, která do díla vstupuje hotová nebo se v něm plně završuje jako znak v díle bezesbýtku odhalující své významy, postava-hypotéza se pak z tohoto hlediska jeví jako otevřená struktura, kterou se pokoušejí postupně „uzavřít“, interpretovat vypravěč, jiné postavy, čtenář.“²³ Toto pojetí postavy-hypotézy není daleko od vnímání postavy jako čtenářského konstrukt. Hodrová uvádí, že mu předchází konstrukt vypravěče nebo jiných postav, realizovaný přímo v díle. Aktivizace čtenáře je tedy podstatným rysem děl.

Postavu dále charakterizuje promluva o postavě a řeč postavy. Promluva o postavě se realizuje charakteristikou přímou (popis chování, myšlení) a nepřímou. Při charakteristice přímé pojmenovává vševědoucí vypravěč hrdinovy vlastnosti, čtenář

²² Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 560-561.

²³ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 561.

tedy nemusí postavu na základě nepřímých charakteristik interpretovat, konstruovat, jeho aktivita je minimální. Takový postup náleží postavě-definici. U postavy-hypotézy se uplatňuje charakteristika nepřímá, skrytá, obsažená ve vlastním ději.

Soustředíme-li se na postavy v rámci kategorie prostoru a času, zjistíme, že zatímco postavy-definice se pohybují v pevně vymezeném prostoru, postavy-hypotézy s prostorem nejsou pevně provázané a že lokalizace příběhu je dána autorovou libovůlí, např. v Markétě Lazarové se uvádí: „Popřejme této události místa v kraji mladoboleslavském“.²⁴

2.3 Teorie postavy jako typu x funkce

Jednotlivé charakteristické rysy postav zobecňujeme a nazýváme je typologiemi literárních postav. Literární typy mají ustálenou literární roli, např. moudrý stařec, detektiv, aj. Dominantní je u těchto typů psychologizace, sociální rysy, průměrnost nebo naopak výjimečnost. Tyto typologie souvisí s informacemi, které se o postavách dozvídáme z textu, rovněž i s vlastnostmi, které čtenář na základě interpretace z textu vyvodí. Postavy jsou přiřazovány k určitým typům v souvislosti s kontexty reálného a literárního světa. „Zjednodušeně řečeno, typ je variantou charakteru, u něhož je zdůrazněna jeho sociálně reprezentativní funkce, postava jako typ reprezentuje určitou dobu, určitou sociální skupinu, má typické vlastnosti jejích představitelů, její osud či příběh je typický pro představitele této skupiny, případně celé doby,..“²⁵ Reprezentativní funkce dříve převažovala nad individualitou, dnes se dle Umberta Eca reprezentativnost s individualizací sbližují.²⁶

Nastíníme si obě koncepce postavy ve 20. století. Teorie postavy jako charakteru a typu zdůrazňovaly mimetickou a sociálně reprezentativní funkci. Existuje také teorie postavy jako funkce, která zdůrazňovala její funkci ve vyprávění, v syžetu,

²⁴ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 569.

²⁵ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 533.

²⁶ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 533.

v kompozici, v textu.²⁷ Poetiky postavy zdůrazňují buď mimetickou a sociálně reprezentativní funkci postavy, nebo její funkci strukturní.²⁸

V této kapitole jsme nastínili různá pojetí postavy. Jednotná definice pojmu postava neexistuje. Teorie postavy je oblastí, která by si zasloužila více badatelského zájmu. Ačkoliv existuje řada příruček, které se fenoménu postavy věnují, stále není k dispozici komplexní teorie postavy. Literární teorie se věnuje více kategoriím prostor a čas, kompozice, vyprávění.

²⁷ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 537.

²⁸ Hodrová, Daniela a kol: Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století. Praha: nakladatelství Torst, 2001. S. 541.

2.4 Postava a krajina v povídkách Boženy Němcové

Krajina je v řadě povídek Boženy Němcové zobrazena jako dějiště, nikoli pouze jako doprovodná kulisa. Prostor má v povídkách důležitou úlohu, slouží k zobrazení sociálních vztahů ve vesnici, nebo také nastiňuje povahu hlavní postavy. Často je popisována příroda, se kterou žijí postavy v souladu, a která poskytuje řadě postav útočiště, občas však postavám způsobí i trápení, protagonisté jsou např. vystaveni bloudění krajinou.

V povídce *Sestry* (1854) popisuje krajinu jako „líbezné místo“ nadosobní vypravěč, který vyjadřuje sympatie i postavě. Postava tvoří s přírodou, která se stává rámcem pro dívčinu krásu, harmonický celek.²⁹ „V lese, u širokého dubu, pod nímž vřesu i mechu jak by schválně nastlal, děvče ustane.“ /.../ „Skrze stromoví zažehne poslední paprsek slunce a osvětluje hlavu děvčete, napolo pokrytou zlatým čepečkem.“ /.../ „Tak sedí děvče v mechu jako kytice.“³⁰

Také v *Dobřím člověku* má prostředí pozitivní charakter a je zobrazeno v kontrastu s cizími kraji nebo s prostředím městským, ve kterém nevládnou právě dobré mravy.³¹ Na začátku povídky se Madla se slzami v očích loučí se svým domovem i čtyřnohými přáteli – psem a krávou Lyskou – a odchází z rodného kraje. „Položíc sepjaté ruce k ústům a usazené oči zdvihnouc k obloze, na které ještě tu a tam hvězdička bloudila, stálo děvče chvíli nepohnutě, potom rychle zdvihlo ruku k oknu, jako požehnání, a obrátivši se vyšlo ze zahrádky do dvorka.“³²

Madla utíká před nechtěným ženichem do Vídně. Od velkoměsta ji zrazuje nejprve teta „Vždyť již dvě noci nespím a neustále myslím, kterak mi tu bude bez tebe a co ty, děvko zlatá, si počneš v té Sodomě, kam se poděješ, jsi tak mladá!“³³ a následně i

²⁹ Jedličková, Alice: Cesta z pouti. Postava a krajina v povídkách Boženy Němcové. Česká literatura, 2000. S. 601.

³⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 24-25.

³¹ Jedličková, Alice: Cesta z pouti. Postava a krajina v povídkách Boženy Němcové. Česká literatura, 2000. S. 602.

³² Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 320.

³³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 323.

vozka Hájek: „*Lépe, kdybyste nepoznala nikdy ten špatný svět. Já tam dovezl již kolik mladých krajanů i krajanek – a mnoho jsem jich oželel. – Vraťte se, Madlenko!*“³⁴

Popis prostředí v povídce Divá Bára již nastiňuje sociální vztahy ve vesnici. „*Vestec je velká dědina, mají tam kostel i školu; u kostela je fara, podle ní chalupa kostelníková, také rychtář zůstává vprostřed vsi, na samém konci dědiny pak stojí chaloupka obecního pastýře. – Za chalupou táhlo se dlouhé údolí, ohražené z obou stran vršinami, porostlými nejvíce jehličím. Sem tam bylo vidět mejiště nebo zelený palouk, na němž porůzno bělokoré, světlolisté břízy stály, ty dívky mezi stromovím, jako by je tam byla příroda vyrůst nechala k obveselení těm zasmušilým smrkům a jedlím, vážným dubům a bukům. Uprostřed údolí mezi lučinami a polmi tekla řeka, zrovna okolo pastýřové chalupy; břehy její vroubené byly olší a vrbou.*“³⁵

První část popisu, oddělena pomlčkou, popisuje obecně uspořádání obce. Druhá část se věnuje popisu okolí pastýřova obydlí. Zatímco první popis je strohý, druhý popis je barvitý, pestrý, vypravěč vyzdvihuje tuto lokalitu. Jak jsme již uvedli, popis je důležitý pro vyjádření sociálních vztahů a zvláště naznačuje, jak se v těchto dělených prostorech cítí Bára. Zatímco ve vesnici se k Báře lidé chovají nepřátelsky, v přírodě cítí Bára bezpečí, volnost a příroda je jejím druhým domovem. Bára se, stejně jako její otec, sblíží s přírodními živly, což fanatičtí vesničané nepochopí.

Blízký vztah Báry k přírodě tvoří paralelu k životu Viktorky, která rovněž žije v symbióze s přírodou.

Klíčovým motivem nedokončené povídky *Cesta z pouti* (1859-1860) je bloudění. Hlavní hrdinka Verunka se loučí s tetou, vrací se od ní z Prahy domů. Protože již nezastihne vozku Dohnálka, který právě odjel, vydává se za ním Verunka pěšky. Verunka si užívá vycházky přírodou: „*Bylo jí milejší jíti pěšky, po krajině se rozhlížeti, zažívati dojmy, jež cítila, a vštěpovati si v mysl obrazy, které viděla za svého třídenního pobytu v Praze, než seděti stěsněna ve voze a poslouchati rozprávky dvou starých*

³⁴ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 345.

³⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 113.

*poutnic, o nichž věděla, že s Dohnálkem zpátky pojedou. – Ráno bylo krásné, všude zeleno, obloha, jak by vymetl, cesta jako mlat.*³⁶

Verunka však pozdě zjistí, že se vydala za špatným vozkou, a že se ocitá na druhém konci kraje. Vydala se tedy dle rad obyvatel zpátky domů. Už si ale nevšímá krásné přírody, ztrácí zájem o své okolí: „*Verunka pospíchala po silnici úzkosti a strachu plna. Nevšímala si tu a tam pracujících v poli lidu, neposlouchala zpěvu vysoko nad ní se vznášejících skřivánek, neohlédala se po svěžích lukách, zelených polích, kvetoucím stromoví, nedbala ničeho, po ničem jiném netoužila, jedině po tom, když ne doma, alespoň u Dohnálka býti, neboť jí bylo ke všem strastem napadlo i to, že nemá výkazu, a kdyby ji potkali četníci, že ji seberou, jak jí to tetka řekla.*“³⁷

Z výše uvedených mikroanalýz je patrné, že prostor je s postavou úzce provázaný a má v povídkách nezanedbatelnou roli. Krajina poskytuje postavám útočiště, někdy se naopak může stát na přechodnou dobu prostorem nehostinným. Popis krajiny a přístup postavy k ní naznačuje obvykle charakter hrdiny.

³⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 453.

³⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 456.

3 Analýza povídek

3.1 *Cesta z pouti*

Nedokončená povídka *Cesta z pouti* za autorčina života nevyšla. Poprvé ji vydal J. V. Novák v *Sebraných spisech Boženy Němcové*. Vycházel ze dvou neúplných rukopisů, které dnes nelze dohledat. Povídka vznikla pravděpodobně v letech 1859-1860.

V této povídce se nachází řada motivů a témat, kterým se Božena Němcová ve své tvorbě věnovala (dobrý člověk zobrazen jako lidumil a vlastenec, problematika výchovy a vzdělávání lidu, emancipace žen, sňatky z rozumu, apod.). Zároveň se zde objevuje tematika nová, např. první továrny v Praze, sociální problémy dělníků (naznačeno v epizodě, kdy se Verunka setká s rodinou nemocného dělníka v Řevnicích).³⁸

Ústředním motivem této povídky je cesta. Zpočátku poklidné cestování, které Verunku těší, se proměňuje v bloudění neznámou krajinou. Verunka cítí strach, úzkost. Za pomoci dobrých lidí však překoná všechny překážky. Z náznaků autorky vysuzujeme, že Verunka najde i lásku. Povídka není dokončena, čtenář si tedy musí konec konstruovat sám.

Dívky se zde chovají podle křesťanských zásad: činí dobro, nezištně pomáhají (dobro se jim později v životě vrátí). Velmi milují přírodu, ve velkoměstě by nedokázaly žít.

Hlavní hrdinkou povídky je Verunka. Povídka zobrazuje návrat Verunky od její pražské tety domů do Berouna. Vozku Dohnálka na určeném místě nezastihne, odjel chvíli před jejím příchodem. Hlavní hrdinka se tedy vydá na cestu pěšky v domnění, že následuje správného vozku. V průběhu cesty zjistí, že se zmýlila, nachází se na opačné straně kraje. Za pomocí rad od lidí, které potká, se vydá na cestu domů správným směrem. Během putování zažívá různé situace, poznává charakterly lidí.

³⁸ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 512-513.

O hlavní hrdince víme, že pochází z venkova, ze selské rodiny. *Jedna mladá, v selském oděvu, mošinku rákosovou na ruce, uzlík na zádech;*³⁹

Z dialogu Verunky s tetou se dovídáme, že se Verunce u tety sice líbilo, ale v Praze by žít nemohla, ani kdyby byla rozmazlována. Je tedy zřejmé, že raději bude žít ve skromných poměrech, ale v místě, odkud pochází. Ukazuje se zde kontrast venkova s velkoměstem. Verunka v selském oděvu byla ve městě příliš nápadná, „odlišnost“ kolemjdoucí provokovala, lidé se na ni dívali s neskrývaným zájmem, který dívku uváděl do rozpaků, ba dokonce ji i urážel.

„Oh, já bych raději už byla doma,“ odpověděla mladší. „Což se ti u nás nelíbilo?“ „U vás, teta, bych byla ráda, ale v Praze bývat by se mně nelíbilo – je tu člověk jako ztracen.“ /.../ „To vy teta, ale já bych zde nebyla, kdybyste mne žemlemi chovali; když jsem po ulicích chodila, každý do mne oči vrážel, jako bych z lesa přišla, - div jsem hanbou neshořela.“⁴⁰

Z rozhovoru dále vyplývá, že se Verunka ráda dozvídá nové věci, které se její bratranec naučil v české škole. Uvědomuje si nedostatečnost vlastního vzdělání. Je okouzlena pamětihodnostmi Prahy.

„I to budeme rádi – já bych ho poslouchala celý den. Včera, když mě hyn v zámku v tom pěkném kostele vodil, všechno mně vykládal o těch českých králich, co tam leží. – Já své divy slyšela!“ „Tomu všemu se, holečku, učí v té české škole, co jsem ti ji ukazovala v té Panské ulici. /.../“⁴¹ „Ráda bych poslouchala o takových věcech, ale u nás jen v zimě o přástkách aneb v neděli tatíček nebo Bartík čítají. Půjčuje nám pan kaplan knížky; /.../“⁴²

Jak již bylo uvedeno, Verunka se vydává sama pěšky na cestu domů, následuje vozku v domnění, že je to Dohnálek. Verunce je milejší užívat si přírody a vzpomínat na Prahu, nežli poslouchat povídání dvou postarších dam, které měly jet s Dohnálkem.

Bylo jí milejší jíti pěšky, po krajině se rozhlížeti, zažívati dojmy, jež cítila, a vštěpovati si v mysl obrazy, které viděla za svého třídenního pobytu v Praze, než seděti stěsněna ve

³⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 449.

⁴⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 449.

⁴¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 450.

⁴² Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 451.

voze a poslouchati rozprávky dvou starých poutnic, o nichž věděla, že s Dohnálkem zpátky pojedou.⁴³

Když byla již dvě hodiny na cestě, musela si kvůli horku odložit kabátek. Teprve nyní se dozvíme podrobný popis oděvu, který hrdinka nosí, autorka vykresluje její vzhled. Verunka má jemné rysy a je velmi hezká.

*Když byla již dobré dvě hodiny šla, začínalo jí být horko; - i zastavila se a svléknuvši dlouhý kabátek řebíčkové barvy, s červenou podšívku, zůstala v černé šněrovačce, stříbrnými prýmký lemované, a bílých širokých rukávcech, které měla pod loktem v pásek složené a krajkou obšité. Na krku měla strakatý šátek, světle modrou sukni z vlněné látky, zástěru z červeného kanafasu, na noze vysoké boty na špalíčkách. Na hlavě měla bílou plenu, pod bradou zavázanou a hluboko přes oči staženou, takže zpod bílé stříšky jen kousek hezkého nosejčku, pěkná, jak malina červená ústa a pod nimi rozkošnou malou bradičku bylo viděti. Když ale plenu s hlavy sundala, aby si ji vyprášila, objevilo se líčko – jako z jádra, bílé čílko, modré oči, tmavší než chrpa, s dlouhými obrvami; i pěkné kaštanové vlasy bylo viděti, sčesané dozadu a u veliký drdol v týle otočené. Nad čelem okolo hlavy měla černou aksamitku. – Bylo se radost na ni podívat!*⁴⁴

Verunka po několika dalších krocích zjistí, že vozka, kterého následovala, není Dohnálek. Nejdříve se pustí do pláče, ale jakmile uvidí dva muže, vzchopí se a poprosí je o radu.

*„Matičko klatovská!“ zvolalo děvče vidouc, že to není Dohnálek. Chvíli stála, jako by ji omráčil, ale potom pustila se do usedavého pláče. „Co počnu, smutná dívka, kam se nyní obrátím?“ nařikala. Tu vidí přicházeti dva mužské, byli to, jak soudila dle obleku, nějakí pánové. I osmělila se, a když došli až k ní, prosila jich, aby jí pověděli, kde je.“*⁴⁵

Verunka za radu pěkně poděkuje. I dobří pánové Verunce popřejí šťastnou cestu.

⁴³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 453.

⁴⁴ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 453-454.

⁴⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 454.

„Zaplať Pánbůh za radu – nevím, kam bych se byla smutná obrátila!“ děkovala Verunka. „Jděte s Pánembohem, šťastnou cestu!“ přál jí starší muž s přívětivým pohledem, posmeknuv letní čapku, a šel dále.⁴⁶

Hlavní hrdinka tedy pokračovala dále v cestě, došla do Řevnic a vešla do prvního obydlí, aby poprosila o trochu vody. Verunku přivítá desetileté děvče Bětuška, které jí vodu přirozeně nabídne. Po chvíli si Verunka všimne ležícího muže. Děvčátko vypráví, že je to jejich nemocný otec, který jinak obvykle pracuje v továrně. Matka musí těžce pracovat, především nyní kvůli nemoci otce. Velmi chudou rodinu s několika dětmi mají rodiče problém uživit. Bětka je ochotná, svědomitě pečuje o otce i mladší sourozence. Její dobrosrdečnost se naplno projeví ve chvíli, kdy vezme chléb, který dostala od Verunky pro sebe, a má v úmyslu s ním nakrmit svého otce.

I Verunka projevila svou dobrosrdečnost. Když se nikdo nedívá, položí dítěti pod polštář své tři dvacetníky, které jí dala matka, aby si na pouti pro sebe něco koupila. Pomáhá nezištně a nepozorovaně, ne pro chválu a díky obdarovaných. Nechce, aby se ještě více museli stydět za svou chudobu a malost. A protože chce potěšit i děti, rozdává jim ještě obrázky světců, které získala v Praze na pouti (morální a výchovný moment). Na dotaz dívky, co má říct matce, od koho jsou dary, odvětlí Verunka, že jim to nadělil Pánbůh. Nakonec Bětka ochotně ukáže Verunce cestu do Svinař. Svou vděčnost za dary od Verunky projeví slibem, že se za ni bude s matkou modlit. Oběma dívkám je smutno z loučení.

Jeden odložila sobě a po jednom dala děvčatům; menší děvče, které, jak Verunka chleba vyndala, nechalo kolíbání a přistoupilo ke stolu, vzalo chléb a hned začalo jísti, ale větší se obrátila, chtěc ven. „Kampak utíkáš?“ ptala se jí Verunka. „Já ho dám tatínkovi, on už dávno nejedl s máslem chleba,“ odpovědělo děvče a oči mělo zalité slzami. „Jen si ho sněz, dáme tatínkovi něco lepšího,“ zdržela ji Verunka a odkrojila z calty tři krajíčky; po jednom dala děvčatům a největší kousek dala většímu děvčeti, aby jej dala otcí, „až se probudí,“ doložila.

⁴⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 455.

/.../ Potom přistoupila ke kolébce a přežehnavši spící dítě, aby mělo dobré spaní, vyňala ze záňadří tři dvacetníky a zpolehounka položila je dítěti pod podušku, takže to děvčátka ani nezpozorovala.⁴⁷

Verunka na své cestě potkala další hodnou duši – Toničku, která nešťastnou Verunku sama oslovila. Verunka nejdříve vypráví Toničce o svém bloudění. Teprve nyní, z dialogu, se dozvídáme celé Verunčino jméno (Verunka Blaženovic). Druhá dívka se představí jako Tonička Bradáčova a nabídne své nové přítelkyni nocleh. Tato postava sama popisuje, jaké oblečení se v jejich kraji nosí.

„U nás,“ pokračovala Tonička v řeči, „je to ještě po starosvětsku; rodiče nosí se po starodávnu a já ve všední dny, jak vidíte, kanafasové sukně i zástěry, všecko domácí předito, černý kabátek, šáteček na hlavu a jsem hotova. – Na neděli mám pěknější šaty, ale nic skvostného. Černý aksamitový kabátek, a ten vezmu, jen když bubnujou.“⁴⁸

Z rozhovoru se ještě dozvíme, že je Verunce sedmnáct let a že má dva sourozence. Tonička má dvacet čtyři let a má také dva sourozence, Václava a Adama.

„Jsme také tři, já jsem nejstarší; bratr Bartík je čtrnáct roků a učí se při otci, sestra Terina chodí ještě do školy. Mně minulo o selském posvícení sedmnáct roků.“⁴⁹

Mezitím vyhlíží Toničku rodiče. Mluví spolu o jejím manželství s Fraňkem a o její dávné velké lásce, Janovi. Otec smýšlí o Tonce jako o rozumné dívce. Potvrzují to i Tončiny činy, např. nabídnutí pomoci Verunce, pomoc rodičům s hospodářstvím, výběr hodného ženicha. Tonku tedy charakterizuje její promluva o sobě, její činy a další postavy.

„Neboj se, Kateřino, já ti povídám, že to bude šťastné manželství; Tonka není dítě, je rozumná holka! Žádný ji k tomu nenutil, dobrovolně mu dala slovo, protože si ho váží.“⁵⁰

Tonka je stejně ochotná pomoci, jako její rodiče. Jsou dobrosrdeční.

⁴⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 458.

⁴⁸ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 464.

⁴⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 464.

⁵⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 467.

„I podívám, podívám; sedněte, panenke, a dělejte, jako byste byla doma,“ pravila stará. – „Ty, Toničko, zavolej na pasačku, aby rozdělala na ohništi oheň, a potom ji pošli do hospody pro pivo a pro jitrnici tomu našemu hostu. Ty máš jáhelník v troubě.“ „I nechte jen, mamičko, já udělám k večeri pár vaječnicků; to bude lepší než jitrnice, vid', Verunko?“ pravila Tonička, vyndávajíc z nůše Verunčinu mošinku a uzlík; „a položíme ji do druhé sednice, Václav dnes nepřijde,“ dodala, když jí byla Verunka přisvědčila.⁵¹

Z hospodářčina chování se dozvídáme, že je Verunka mladá krásná dívka. Hospodářka poté ošetří Verunce nohy, které jsou samý puchýř.

Matka vzavši se stolu kahanec, posvítila nejdříve Verunce do tváře, a vidouc před sebou pěknou, mladou, nevinnou tvář dívčí, vyklouzlo jí z úst: „Požehnej tě Pánbůh, děvečko!“⁵²

Verunka si dělá starosti, jak se může Toniččině rodině za pomoc odvděčit. Tonka považuje pomoc druhému za věc samozřejmou, nežádá za ni nic.

„Nohy mne tuze bolí, ale hladu nemám; vy se tak o mne staráte, kdypak já se vám odsloužím?“ pravila Verunka, pohnuta jsouc laskavou jejich starostí. „I nemluv o tom,“ zakřikla jí Tonička, „vždyť nejsme pohané, abychom jeden druhému nepomohli! Jen si uvolni, já hned zase přijdu!“⁵³

Z hovoru během společné večeře s Tonkou vyplývá, že Verunka ani Václav si na maso moc nepotrpí. Hrdinka říká, že by tedy mohli spolu s Václavem chodit. Je to první náznak, že by mohla najít Verunka v tomto domě lásku.

„To bychom mohli spolu chodit, já také o maso nedbám,“ pravila Verunka.⁵⁴

V další pasáži se prostřednictvím autorčina popisu dozvídáme něco více o Tonččině vzhledu.

Neměla sice Tonička tvář krásnou, ale velmi líbeznou. Vlasy měla černé jako uhel, černé oči a pěkný souměrný vzrůst. Byla o málo vyšší než Verunka, ale silnější a měla pěknou nožku jako strunku.⁵⁵

⁵¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 468.

⁵² Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 468.

⁵³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 469-470.

⁵⁴ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 470.

Před spaním spolu vedou dívky ještě přátelský rozhovor, během kterého si vyznávají vzájemné sympatie. Již z jejich předešlého chování lze usuzovat, že se potkaly dvě dobré ženy.

„Myslila jsem právě, kdybys byla v Klatovech, abych tě alespoň jednou za týden viděla! – Takovou mám k tobě důvěru, jako bychom spolu byly rostly.“ „I já bych si přála, abys u nás byla,“ odpověděla Tonička, tisknouc jí ruku, „a je to divno, že se nám některý člověk na první pohled zalíbí a některý zprotiví.“⁵⁶

Verunka vypráví, že by se podle přání rodičů měla stát ženou jednoho bohatého mladého sedláka. On ji rozhodně neokouzil, ani jeho peníze. Ona proto prosí Boha, aby rodičům vnuknul jiné myšlenky. Je zřejmé, že má k rodičům úctu, ale jejich přání splnit nemůže.

Vstávajíc lehajíc prosím Pánaboha, aby rodičům myšlenky jiné vštípil, aby mne k němu nenutili.⁵⁷

Podobnou situaci zažila dříve i Tonka, která se rovněž nemohla vdát za svého milého Jana. Musel si vzít bohatou nevěstu. Tonka byla několik let hodně zarmoucená, odmítala jiné ženichy. Lidé si o ní začali povídat, že je pyšná, a že čeká na bohatého pána. Zde vidíme kontrast mezi Tonkou, dívkou schopnou hlubokého citu, a povrchní společností, která soudí dle konvencí a svých představ.

Pokud je člověk něčím výjimečný, celá společnost ho odsuzuje. Němcová ve svých dílech opakovaně vyjadřuje toto poselství. I vysoce morální jedinec, bude-li jiný v názorech, svobodný v rozhodování, se stane v povrchní konvenční společnosti vydědencem.

Tonka si nakonec našla lásku, Fraňka.

„Ač jsem nikam nechodívala, ani po známotech netoužila, ucházelo se přece několik hodných chasníků u rodičů o moji ruku, ale rodiče jediní, znajíce můj zármutek, nedomlouvali mi nikdy, ač by mě byli rádi dávno zaopatřenou viděli. Ale lidé, že jsem

⁵⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 471.

⁵⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 471.

⁵⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 471.

*několika ženichům košem dala, drchají o mně, že jsem hrdopyška a že snad na svoji krásu si zakládám a na pána v kočáře čekám, a takové pletky.*⁵⁸

Dívky si popřejí dobrou noc a uloží se ke spánku. Rády by si ještě povídaly, ale Tonka respektuje matčina pravidla. Tonka, stejně jako Verunka, chová hlubokou úctu k rodičům.

„Už musím jít, Verunko, dokud matka v prvním spaní trvá, kdyby mne slyšela, lála by, že jsem tak dlouho u tebe zůstala.“⁵⁹

Pozdě v noci se vrátí ze služby Václav. V jeho pokoji spí Verunka. Autorka popisuje Verunku jako velkou krasavici. Václav se do ní pravděpodobně zamiloval. Příběh není dokončený.

Autorka umí velmi zdařile navodit příjemnou atmosféru této kouzelné chvíle.

O málo že nevykřikl, vida v bílých poduškách krásnou hlavu spícího děvčete ležeti, jako růžové poupě v mechu. Zář světla osvěcovala krásnou tvář Verunčinu, která těžkou svrchnicí jen dopola přikryta v bílé košilce až po krk zavřené a strakaté sukničce, ruce majíc přes prsa složené, tiše spala. Václav stál nad ní všecek zaražen – jako začarovaný. – „Bože, kdo je to? Jaké krásné stvoření! Jak tu krásně leží.“⁶⁰

Hlavní postava Verunka je dívka velmi krásná, jemných rysů, dobrosrdečná (bez zaváhání se rozdělí o poslední kousky pečiva s lidmi, které zná pár minut), soucitná (ví, že chudá rodina potřebuje její peníze více, než ona sama). Verunka pochází z řemeslnické rodiny stejně jako Tonka, ale její rodina se časem přeorientovala na selskou práci.

Tonka byla dívka o pár let starší než Verunka, plnější postavy, s ušlechtilými rysy ve tváři. Má rovněž dobré srdce, neváhá pomoci cizímu člověku. Tonka neměla štěstí v lásce, po překonání zármutku z nešťastné lásky se rozumně rozhodla zasnoubit se s člověkem, kterého si velmi váží, a který je jí povahově blízký. Franěk má podobný osud jako Tonka, smrt mu vzala jeho první lásku. Byl to člověk jemných způsobů, což jí

⁵⁸ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 474.

⁵⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 476.

⁶⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 479.

imponovalo (chlapci z okolí byli dle Tonky „nevycepaní měšťtí chasníci, drsní jako smrková kůra“⁶¹).

Každá dostala úměrně k sobě snoubence, hezčí Verunka atraktivního Václava, hodná Tonka povahově klidného Fraňka (u těchto dvou postav nebyla tolik zdůrazňována přitažlivost). V rámci dívčích dvojic sledujeme v povídkách Boženy Němcové kontrast mezi jednou dívkou klasicky krásnou a druhou „hrubšího“ vzezření. Krásnější dívka bývá obvykle hlavní postavou.

Němcová v této povídce hodně vyzdvihuje dívčí přátelství (podobně jako v povídkách Karla a Divá Bára), lásku a úctu k rodičům (Verunka – modlila se za Boží vnuknutí myšlenky rodičům, aby je nemusela zklamat, Tonka – nikdy neodporovala pravidlům matky, i Bětuška – chtěla dát svůj díl jídla nemocnému otci a pečovala o celou rodinu), pohostinnost, dobrosrdečnost, soucit, víru.

V tomto díle dominují ženské postavy nad mužskými.

Autorka staví do kontrastu dívku schopnou hlubokého citu a společnost, která staví majetek nad cit (Tonce bylo odepřeno vzít si svou velkou lásku – Jana, ze zármutku se poté nechtěla dlouho vdát. Lidé si začali povídat, že je pyšná, a že čeká na bohatého pána). V povídce sledujeme i odlišnost venkovského a městského myšlení, postojů a vnímání (Verunka se po Praze prochází v selském kroji, lidé se na ni dívají s úšklebkem).

⁶¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 475.

3.2 *Chyže pod horami*

Obrázek ze Slovenska

Povídka *Chyže pod horami* byla poprvé uveřejněna v roce 1858 v almanachu Máj. Povídka vznikla na sklonku 50. let, poté, co Němcová několikrát navštívila Slovensko a nashromáždila národopisný a cestopisný materiál, který publikovala v časopisech. Národopisné znalosti autorky se odráží i v povídce *Chyže pod horami*. Autorka pestře popisuje povahy, zvyky a kulturu slovenského národa.⁶² Láska českého vzdělance a slovenské dívky symbolicky sbratřuje oba národy.

Němcová v povídce vyjadřuje myšlenku, že skromnost a ryzí povaha jsou nad všechny poklady světa. Autorka staví do kontrastu povrchnost pražských lidí a opravdovost lidu ze slovenského venkova. V drsné krajině se lépe přežije, žije-li více lidí pohromadě, vzájemně si pomáhají. Odloučení od velkoměst, neznají úskoků a svodů měst, žijí v harmonii s přírodou a s dávnými zvyklostmi předků, žijí ve vzájemné úctě a při poctivém jednání s ostatními.

Bohumil, student práv, se vrací z návštěvy svého strýce na Slovensku (u Miškovce), sejde z cesty a v lese zabloudí. V nejbližším stavení (pod Dumbierem ve zvolenských lesích) ho ochotně přijmou pod střechem, uctivě ho pohostí, půjčí mu suché ošacení. Postupně se seznámí s celou rodinou i její historií. Přezdívací jim totiž Medvědovi, to proto, že muži z té rodiny bývali úspěšnými v boji s medvědy, kterých bylo ve Slovenských horách hodně. Při lovu na medvěda byl nešťastnou náhodou zastřelen mladý otec Katušky, šestnáctiletého děvčete, sirotka, kterou vychovávali prarodiče. Spolu s nimi žila i rodina jejich druhého syna a také gazdova švagrová se synem Zverkou. Rodina byla zámožná, vlastnila velký statek, hojně dobytka a salaš s ovce. Na salaš si udělali výlet, aby vše Bohumilovi ukázali. Bohumil poznal také místní zvyk: zapálení ohňů večer o sv. Janu, skákání přes plameny, tance a zpěvy chasy.

Bohumil si zamiluje krásnou Katušku, která na něj musí čekat, než dokončí studium práv. Ačkoli zámožná pražská rodina počítá s tím, že se stane ženichem jejich dcery, mladý muž lásku ke Katušce nezradí.

⁶² Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 511-512.

Bohuš Sokol je pocestný, který přichází do gazdova domu s uctivým pozdravem a prosbou o nocleh.

„Dej Pánbůh štěstí, gazdo!“ pozdravil pocestný, vstoupiv do pitvoru a smekaje klobouk jako houba napučený. /.../ „Jsem pocestný, v krajině zdejší neznámý; noc a bouře mne přepadla, zbloudil jsem ve tmě. Smilujte se a popřejte mi nocku a kousek chleba,“ žádal pocestný hlasem velmi lahodným.⁶³

Gazda neznámého hosta vlídně přijal, nabídl mu nocleh, suché šaty a ochotně ho pozval k večeři, kterou podávala gazdina.

„Nuž, přijměte zavděk, co Bůh nadělil a co se naspěch spravilo,“ pravila gazdina, přistrkujíc hostu mísu s cmírovou polívkou. /.../ „No, nechže se líbí těch halúšek, dobrá je to bryndza na nich; či té praženice?“ pobízela, ač hostu vyhladovělému dobře chutnalo.⁶⁴

Katuška si hosta při večeři potají prohlížela. Bohuš je pohledný mladý muž, jakého dosud nespatriila. Z popisu Bohuše usuzujeme, že měl aristokratické rysy.

Tak malé, bílé ruce ani ona neměla, ačtě jí vždy stryně Ula říkala, že má ruce jako víla. A vlasy tak černé, pěkně nazad učesané ani jeden z šuhajů neměl, co jich koli znala. /.../ Nikdo tak neseseděl, nejedl jako on, a hlas jeho zněl jako zvon.⁶⁵

Katuška byla sama velmi hezká a nesmělá, vychovaná ke skromnosti. Němcová mistrně vládne popisu, krásu Katušky přirovnává k hvězdné obloze.

Zalekši se, víčka černobrvá sklopila přes oči, jako kdy mrak hvězdičky zaklopí, a červánky rozlily se jí po líčku, pěkném jako z jádra.⁶⁶

Gazda Bohušovi představil svou rozvětvenou rodinu i čeleď. Bohuš poznal přívětivost rodiny a velmi si toho považoval.

⁶³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 404-405.

⁶⁴ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 407-408.

⁶⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 408.

⁶⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 409.

*Host díval se z jednoho na druhého, a neviděl než přívětivé, pěkné tváře, muži jako skály, ženy jako sosny, a tu přicházela s uzardělou tváří ta, která se mu přece jen nejkrásnější býti zdála mezi všemi.*⁶⁷

Gazda pěstoval v rodině víru v Boha. Za nejdražší poklad považoval Písmo svaté, které bral do ruky s největší opatrností. Také měl v té knize vepsánu rodinnou kroniku.

*V skřínce ležela v hedvábném šátku zaobalená kniha, vázaná v dřevěných, kůží potáhnutých deskách s mosaznými sponami. – Bylo to Písmo svaté. – Jako by se ostatků svatých dotýkal, s takou úctou bral gazda knihu do ruky; /.../*⁶⁸

Gazda vypráví Bohušovi historii své rodiny. Neskonalou víru v Boha dokazuje hospodář slovy o úmrtí svého syna, který zahynul nešťastnou náhodou při lovu. Je smířený s osudem.

*„Pánbožek dal, Pánbožek vzal, jmeno jeho budiž pochváleno,“ pravila staruška, utírajíc si uslzenou tvář. „Na věky věkův,“ dodal gazda, a políbiv bibli, do šátku ji zaobalil, v skřínku uložil a do almárky zase schoval.*⁶⁹

Autorka do detailu popisuje nedělní oděv Katušky – slovenský kroj bohatšího děvčete. Němcová stylem popisu klade důraz na zobrazení čistoty oděvu, což může být jedním z rysů ušlechtilé povahy člověka.

*A nejen zelenou sukni vzala, ale i bílou pasovanou fěrtušku s širokým červeným tkalounem, který dvakrát okolo pasu otočený měla. A kdyby jen fěrtušku, ale i košilku, košilku bílou jako labuť, tenkou jako kment, modře a červeně vyšivanou u rukou, u krku a na ramenou. A na košilku šněrovačku barvy karmazové (karmoisin), světlomodrou pentlí lemovanou, na tři spony zpředu zapnutou, krátkou, aby viděti bylo na dobrou dlaň mezi ní a pasem bílou košilku, jak to žádal kroj. Na krku černou úzkou stužku, na dvě smyčky zpředu zavázanou, mezi smyčkami malý stříbrný křížeček přidělaný. /.../*⁷⁰

⁶⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 409.

⁶⁸ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 411-412.

⁶⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 416.

⁷⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 424.

Spisovatelka formou popisu dotváří čtenářovu představu o obydlí – dřevěném srubu, ve kterém horalové bydleli. Stavení působí dojmem čistoty, řádu a harmonie. Vyznačuje zde i optimismus. Světnice byla zařízena vkusně, účelně, bez okázalosti.

Stará matka vedla Bohuše s hořícím kaháncem z pitvoru přes několik schodů nahoru do malé, čisté jizbičky, kde bylo bílé lože přichystáno a na něm pokrývka z medvědí kůže. Na stěně visely dvě pušky, šavle a dvě pěkně vykládané valašky; na protější stěně mužské šatstvo. – Nábytku nebylo v jizbě mnoho, ale vše z dřeva jasanového čistě dělané. Okna zavěšena byla bílými plátěnými záclonkami, okolo krajů červeně vyšitými. Podlaha pokladena byla rohožemi. Všude po celé chyi pozoroval Bohuš zámožnost a pohodlí vedle prostoty, ale v každém koutku bylo vidět správu čisté ruky ženské a po celé chyi vanul duch, jako by dobrou myslí vykouril.⁷¹

Na výletě si Bohuš uvědomil, že nenucené a prosté chování Katušky mu učarovalo. Bylo mu milejší než strojené řeči městských slečinek.

S nevýslovnou libostí poslouchal zpěvný její hlas a více ho prostá její mysl a řeč dojímaly než uhlazené hovory přecvičených městských slečinek, a jakkoli mu nikdy o slovo nebylo mezi děvčaty a nejedné dvořil, ke Katušce neměl smělosti tolik, aby jí byl řekl, jak se mu líbí. Díval se na její rozvíjející se krásu s rozkoší, jako poupě růžové se mu zdála, ale bál se dotknouti se ho, aby neseřel pel z růžových lístečků.⁷²

Při svém odchodu požádal Bohuš gazdu o Katuščinu ruku. Čekal ho závěr studia práv, potom mohla být svatba. Jeho přítel se zmínil v pražské zámožné rodině, že se Bohuš oženil s krásnou ušlechtilou Slovenkou. Při pronesení věty „*Ona byla první jeho láskou; při ní teprv našel, co pannu kráší!*“ */.../*⁷³, šokoval přítomnou společnost, která si myslela, že si takový bohatý muž jednou namluví bohatou dceru hostitelky.

Bohuš Sokol pochází z bohaté pražské rodiny, maminka mu zemřela v dětství. Velmi pěkný vztah udržoval se svým strýcem na Slovensku, který se jistě zasloužil o upevnění jeho dobrých charakterových vlastností.

⁷¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 418-419.

⁷² Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 427-428.

⁷³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 448.

Jako student přišel do styku s pražskou smetánkou, jejíž styl života ho neoslovil. Při opětovné návštěvě Slovenska poznal, že rodina žijící v sepětí s přírodou a zvláště pak nenucené chování Katušky je mu bližší, než strojené chování a řeči pražských dam. Bohuš se nenechal snadno zlákat pěknými řečmi, ale cenil si ryzího charakteru, který poznal u lidí v chyži pod horami. Bohuš zdědil velké bohatství po svém otci, ale jmění ho nezkazilo, zůstal nadále hodným člověkem. Byl to navíc pohledný mladý muž, který dostane za ženu krásnou Katušku.

Katuška byla sirotek, vychovávali ji prarodiče, majetní slovenští horalé. Byla to rodina dobrých mravů, která pěstovala víru v Boha a žila v úzkém sepětí s přírodou. Katuška vyrostla v krásnou dívku, s přirozeným nenuceným chováním. Vyznačovala se ryzím charakterem a čistou duší. Tímto právě učarovala Bohušovi, ve kterém umocňovala cit i krásná příroda.

Němcová tematizuje lásku dvou mladých atraktivních lidí odlišné národnosti (bratrské vztahy Čechů a Slováků), pohostinnost dobrých lidí. Velmi podrobně zobrazuje krásnou přírodu v oblasti Dumbier, kde se nachází chyže pod horami. Název díla čtenáři naznačuje, že v popředí stojí krásná příroda a bezprostřednost lidí, kteří v tomto kraji žijí. Pod monumentálními horami ale můžeme očekávat tvrdé podmínky pro život. Rodina dokáže těžké zkoušky drsné krajiny ustát, velký podíl na tom nese pospolitost členů široké rodiny.

Autorka detailně popisuje lidové zvyky, které se ještě v tomto prostředí nadále udržovaly (např. slavení svátku svatého Jana). Pro příští generace dochovala představu o tom, co naši předkové jedli, jak se oblékali, jak bydleli, jak žili.

V tomto příběhu Bohuš sňatkem s Katuškou napravuje dávný nešťastný čin svého strýce, který nedopatřením na lovu neúmyslně zastřelil Katuščina otce. Kruh se uzavírá, „dluh“ je splacen, nešťastný skutek vykoupen láskou dvou mladých lidí.

Povídky *Cesta z pouti* a *Chyže pod horami* jsou tematicky podobné, převažuje zde popis krásné přírody (v *Chyži pod horami* výrazněji), zdůraznění víry v Boha, nalezení životní lásky.

V obou povídkách je shodný motiv bloudění hlavních postav, cestování, přijetí vlídnými lidmi, pohostinnost.

Obě díla shodně kritizují pražskou vysokou společnost (v díle *Cesta z pouti* v momentě, kdy jde Verunka po Praze v selském kroji a lidé ji s úsměškem pozorují, v díle *Chyže pod horami* v závěrečném epilogu, kdy si bohatá měšťanka myslela, že dá Bohuš přednost její dceři a penězům před upřímností a ryzostí).

Hlavní postavou *Cesty z pouti* je jemná Verunka, další postavou vzhledově „hrubší“, ale rovněž hezká Tonička. V povídce se tematizuje dívčí přátelství, láska milenecká zde stojí až na druhém místě.

Hlavní postavou *Chyže pod horami* je Bohuš, atraktivní mladík, který si vezme za ženu krásnou Katušku. Zde se do popředí dostává láska milenecká, neméně důležitou je ale také láska rodinná a pospolitost rodinných členů.

V obou povídkách nalezneme pasáže barvitého líčení prostředí, v *Chyži pod horami* prostředí autorka zobrazila detailněji. Zatímco v *Cestě z pouti* je krajina otevřená (dívka se nachází neustále na cestách), *Chyže pod horami* představuje prostor uzavřený, horami ohraničený.

„Povídka vznikla na sklonku 50. let v ovzduší výraznějších proslovenských aktivit Němcové, v době, kdy vydávala dlouho připravované slovenské pohádky a publikovala národopisný a cestopisný materiál shromážděný během jejích cest na Slovensko v letech 1851-1855.“⁷⁴ Z povídky je patrné, že se Němcová snažila přispět svým dílem ke sbratření Čechů a Slováků. Pochopila, že sdružené národy, stejně jako pospolitá rodina, dokážou snáze překonat obtížné životní podmínky.

⁷⁴ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 511.

3.3 Pomněnka šlechtné duše – Rozárka

Povídka *Pomněnka šlechtné duše - Rozárka* byla uveřejněna v časopise *Poutník* z Prahy v roce 1854.

Autorka vypráví příběh pravděpodobně na základě vlastního prožitku. Při pravidelné návštěvě kostela si povšimla malé zbožné dívky, která nikdy na mši nechyběla, jen bylo zarážející, že byla v zimě v létě stejně oblečena, v šedivých, čistě vypraných šatech. Hlavu mívala nepokrytou, jen ji zdobil cop zapletených černých vlasů, jediné ozdoby chudého a postiženého děvčete.

Rozárka Smilovic je neduživé, hrbaté děvče, z velmi chudobné rodiny. Žila s matkou zchromlou od práce, svou sestrou Katkou a se slepým bratrem. Rodina žila ze dne na den, vydělali si jen na ubohé přežití. Rozárka pletla paničkám punčochy za velmi malou odměnu, bratr pracoval jako písař, než si přemírou práce pokazil zrak, oslepl.

Vypravěčka seznámila Rozárku se svými dětmi, vzniklo velké přátelství. Rozárka dětem poutavě vyprávěla pohádky, či jim předčítala. Svěřila se, že předčítáním knihy u sousedů pomohla k záchraně jejich syna Antonína. Ten se už pomalu stával karbaníkem. Z karbaníků známých z okolí se stali nakonec zloději nebo žebráci.

Antonín se zaposlouchal do příběhu, který Rozárka předčítala každý večer, a odvykl si chodit za pochybnými kamarády. Zjistil rovněž, že ve skutečnosti má Rozárku pro její šlechtnou povahu rád, ale neduživé tělo dávalo tušit, že nebude na světě dlouho. Antonín šel zkusit štěstí do Amsterdamu, kde kdysi pracoval jeho otec, a tam poznal dívku podobnou Rozárce.

Na popud autorky Rozárka vyprávěla historii rodiny svých předků. Děd pocházel z bohaté rodiny, ale proti vůli rodičů se oženil s chudým děvčetem, rodiče se s ním rozešli. Povolali ho zpět až před smrtí. Dědictví dostal, ale protože neměl zkušenosti se správou majetku, postupně zchudl. Dvě generace jako by byly zakleté. Potkávala je smůla.

Rovněž rodina Rozárky žila v polorozpadlém domě, bez topení (na otop neměli). Ohřát se chodili k sousedům ševcům (rodině Antonína). Nedostatečná potrava způsobila nemoc celé Rozárčiny rodiny. Někdy byli nuceni i žebrat, vyprosit si jídlo v bohaté rodině, ale bylo jim to velmi trapné. Rozárka byla schopná dát jídlo, které dostala,

potřebnějším. Tušila, že nebude dlouho na světě, tak raději dopřála ostatním. Zalhala, že už jedla. Při pocitu nejvyšší bídy se Rozárka rozhodla prodat své krásné vlasy, aby bylo na činži. Bohatá paní jakoby nevěděla, že chudákovi bere její poslední radost. Tím okamžikem jako by se urychlil blížící se konec Rozárčina života, její jedinou radost jí vzali.

Rozárka považovala svou životní situaci za zkoušku od Boha. Víra jí pomáhala toto utrpení lépe snášet.

Rozárka měla dobré srdce, měla ráda děti ze sousedství, s kterými si každý den hrála a povídala. Když někdo z nich nepřišel dva dny do kostela, dělala si starosti, zda není nemocný. Vždy se modlila, aby „*Pánbůh dal těm dětem zdraví a dar Ducha svatého*“.⁷⁵ Lásku, kterou dávala, dostávala od lidí z okolí zpět.

Rozárka se viděla jako nejnepodstatnější člověk na světě, svým chováním však dávala příklad mnoha lidem.

*Jaké to bylo dobré, vroucí srdce, jaká ušlechtilá mysl vtom děvčeti! Ona sama považovala se za tu nejnepatrnější osobu; byla vděčna za každé dobré slovo, za každý upřímný pohled, a přece stála vysoko nad námi všemi. Ona mohla býti učitelkou nás všech!*⁷⁶

Hlavní hrdinka měla oduševnělou tvář a velké upřímné oči.

*/.../ oko, to krásné, dlouhými řasami zastíněné oko, nabylo lesku. Dobrota srdce okrašluje pěknou tvář; u Rozárky jevílo se to při každém pohledu, při každém úsměvu. Člověk ji musel míti rád!*⁷⁷

Rozárka oplývá krásnými vlasy, které by nejraději vlastnila jedna bohatá paní. Chudá dívka nemá na světě nic, než svoje krásné vlasy, bohatá dáma má všechno, ale málo vlasů. Skromná Rozárka ví, že člověk nemůže mít všechno.

⁷⁵ Němcová, Božena: Pomněnka šlechtné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 95.

⁷⁶ Němcová, Božena: Pomněnka šlechtné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 95.

⁷⁷ Němcová, Božena: Pomněnka šlechtné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 96.

„Ona jest pěkná paní, zdravá, bohatá, jenže má málo vlasů. Inu, všechno člověk nemůže mítí.“⁷⁸

Rozárka neustále myslela na dobro lidí kolem sebe. I když neměla co k snědku, přenechala svůj díl jídla ostatním. Pokud měla nějaký groš navíc, ihned se o ně s ostatními podělila. Nikdy nemyslela na sebe. Sedávala také u staré nemocné ženy a modlila se za ni. Autorka neustále vyzdvihuje Rozárčinu ušlechtilou duši, šlechetné chování.

S úctou dívala jsem se druhý den na bledou pletačku, která byla mnohem, mnohem lepší než my všickni. Sama trpitelka, byla služebnicí lásky, byla neúnavnou křesťankou.⁷⁹

Autorka postřehla, že povrchní společnost může nevědomky ublížit i slovem. Lidé soudí na základě svých obecných nepromyšlených zásad, aniž by znali nitro pomlouvaného konkrétního člověka.

„Každý prosí, každý potřebuje: kampak by páni přišli, aby měli každému dáti? – Lidé mi říkají, že prý jsem hrdá, že si nikdy nestěžuji a neprosím. – Já nejsem hrdá; to by mne Pánbůh trestati musel, kdyby mi pýcha do srdce vlezla; ale jsou lidé, kteří neumějí dát ani dobrého slova, ani kousek chleba podati. Člověka to v ruce pálí, což od nich přijme.“⁸⁰

Vypravěčka dokázala zdařile navodit atmosféru smutku líčením šedivé podzimní přírody. Při odcházející Rozárce byli všichni ti, kteří ji milovali, a kteří její ztrátu nesli těžce. Důležitým prvkem pro vyjádření smutku je úleva pláčem (sentimentální rys citlivosti), který dokresluje tragičnost okamžiku.

⁷⁸ Němcová, Božena: Pomněnka šlechetné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 96.

⁷⁹ Němcová, Božena: Pomněnka šlechetné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 109.

⁸⁰ Němcová, Božena: Pomněnka šlechetné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 101.

*Nastala jeseň. Listí žloutlo, opadávalo; na jeřábech okolo cesty seděla hejna vran; po obloze proháněly se šedé oblaky, a slunce pokrývalo mdlým světlem zasmušilou krajinu. I mysl moje byla zasmušilá.*⁸¹

„Jedním z pokusů, v němž se projevily rysy *biedermeierovského* životního smíření s osudem outsidera, byla povídka *Pomněnka šlechetné duše* (1855), jejíž protagonistkou je tělesně postižená (hrbatá) dívka Rozárka, která přes svůj handicap je s to rozdávat mír a pohodu svému okolí.“⁸²

Jaroslava Janáčková v knize *Božena Němcová. Příběhy – situace – obrazy* uvádí, že čtení a čtenářství je v povídce důležitým prvkem, slouží ke sdružování chudých osamělců a k jejich mravnímu sebeuvědomění. „Navzdory chatrnému zdraví a bědnému prostředí, v němž žije, dokáže Rozárka upoutávat mladé lidi ze svého okolí k předčítání a čtení knih.“⁸³

Tato povídka se svým pojetím odlišuje od ostatní povídkové tvorby Boženy Němcové. Pozornost se zaměřuje na jednotlivce. Rozárka je postava atypická, na rozdíl od ostatních postav není atraktivní, je tělesně postižená. Lidé s tělesným handicapem bývají obvykle nevrlí, zlí, nedůtkliví. Rozárka je naopak hodná, obětavá, soucitná.

Tělesným postižením se hlavní postava z této povídky podobá postavě vedlejší – Andule – z díla *Chudí lidé*. Ve jmenované povídce byla podrobena kritice rovněž vyšší vrstva společnosti, která se chovala k níže postaveným lidem velmi neuctivě. Andula je na rozdíl od Rozárky duševně vyšinitá, stalo se tak kvůli zruďnému chování rodiny Martoňků, u které Andula sloužila. Andula má výhodu v tom, že se o ni stará její pracovitý bratr Halina. Rozárka se musí naopak sama starat o svou hladovějící rodinu.

Rozárka má sice bídnou tělesnou schránku, ale tento nedostatek nahrazuje její krásná duše. Ona rozdává lásku, víru a optimismus, ač je v těžké životní situaci. Nepropadá panice kvůli svému osudu, je s ním smířená. Povídka končí dle čtenářova

⁸¹ Němcová, Božena: *Pomněnka šlechetné duše – Rozárka*. In: *Povídky I.* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). S. 110.

⁸² Haman, Aleš: *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2010. S. 156.

⁸³ Janáčková, Jaroslava: *Božena Němcová. Příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. S. 277.

očekávání tragicky, což není u dalších autorčiných děl obvyklé. Nešťastný konec má také povídka Sestry, ale tam takový závěr předem neočekáváme.

Dalším neobvyklým prvkem v tvorbě autorky je popis příbytku nejchudších lidí. Opět chtěla poukázat na ohromné rozdíly mezi bohatými a chudými. Je to důležitý postřeh absence pomoci sociálně slabým.

Němcová nepřímo naznačuje, že se měly bohaté rodiny více starat o chudé a nemocné lidi ve svém okolí (chyběly investice do chudobinců). V protikladu stojí Rozárčiny hodnoty (zdraví, dobrosrdečnost) a rozmary bohatých paní (touhu vlastnit vše, na co si vzpomenou, např. Rozárčiny vlasy). Z díla vyplývá ponaučení, že by měl být člověk soucitný a skromný.

Rozárka byla původem šlechtična, avšak na svém urozeném prapůvodu nelpěla. Její otec se totiž šlechtického titulu zřekl, zastával názor: *„Lepší sprostým nádeníkem, nežli panským ničemníkem. Co by nám to důstojenství platné bylo, když nemáme ničehož nic?“*⁸⁴

Žila krátce, ale všemi svými skutky projevila svůj vysoký morální kredit. Dle slov jedné z postav: Rozárka by mohla být učitelkou nás všech.

⁸⁴ Němcová, Božena: Pomněnka šlechtné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf. S. 98.

3.4 Sestry

Povídka *Sestry* byla poprvé uveřejněna v prosinci 1854 v almanachu Lada Nióla, který redigoval J. V. Frič. Námět k povídce získala Němcová pravděpodobně na své návštěvě v Zaháni z vyprávění své švagrové, která pracovala v tamější věznicí.⁸⁵

„Na povídce jsou patrné vlivy romantické i preromantické literární inspirace, jimiž autorka vyšla vstříc duchu Fričova almanachu Lada Nióla. Projevují se již v syžetu svedené, opuštěné a tragicky umírající dívky, dále dobově typickými motty uvádějícími jednotlivé kapitoly a připomínajícími krásu a moudrost slovanské lidové slovesnosti, ...“⁸⁶ Autorka zvolila i složitější povídkovou formu.

Hlavní hrdinkou je Hedvika. Hedvika žila ve vesnici, obklopující panský zámek, u své sestry a její rodiny na statku. Bylo to děvče krásné, široko daleko nemělo konkurentku. Všichni mládenci na ženění toužili po tom, aby si vybrala právě je. Ona však měla tajnou lásku, panského myslivce, s nímž se scházela v lese. Brzy již plánovala vše prozradit své sestře, která ji chtěla brzy provdat za Bohumila z Nimbše. Myslivec Hedvice slíbil, že si ji vezme za ženu. Při panské slavnosti nesla Hedvika, nejhezčí dívka z vesnice, kněžně dožínkový věnec. Slavnost byla veselá. Sestra Hedviky Johana jí svěřila svého malého synka na hlídání, aby si mohla také zatančit.

Hedvika si s ním hrála na louce u lesa, kudy se pak procházela krásná kněžna v doprovodu knížete. V něm Hedvika poznala svého „falešného myslivce“. Hedvika ze šoku onemocněla.

Po čase našli lidé v lese mrtvolku novorozeněte. Johana se s Hedvikou teprve přiznávají manželovi Burkhardovi, jak vše doopravdy bylo (když byla H. nedávno opět krátce „nemocná“, tehdy se narodilo mrtvé dítě). Burkhard nahlásí vše soudci, aby byla brána polehčující okolnost. Johana i Hedvika jsou potrestány vězením. Johana vyměřený kratší trest odmítala, chtěla být s Hedvikou po celou dobu (slíbila rodičům, že ji bude pečlivě opatrovat). Hedvika postupně chřadne, umírá ve vězení, pohřeb má

⁸⁵ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 503.

⁸⁶ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 503-504.

věžeňský, tichý. Umírající prosila své příbuzné, aby „vrahovi“ také odpustili, stejně jako ona.

Hedvika je krásná dívka, jemných rysů. Vypravěčka umí čtenářům mistrně přiblížit krásu děvčete, poté v textu následuje podrobný popis oděvu.

*Dle kroje znát, že patří k stavu selskému, dlaň její tvrdá od práce, ale pleť bílá jako květ vodní růže, vidět skrze ni tkaninu modrých žilek. Barva lící jejich jako nádech na zralých broskvích, ústa pak jak purpur květu granátového. Nos rovný od čela, pěkný, foremny. Oči hnědé, dlouhoobruvené podobají se očím gazely; nad nimi obočí táhne se jak oblouček černidlem nakreslený. Podél jasného čela splývají v plných vlnách zlaté vlasy. /.../*⁸⁷

Robert byl rovněž krásný muž. Není divu, že Hedvice učaroval.

*Je to tvář duchaplná, ušlechtilých tahů; pleť velmi snědá, jako by jižní slunce ji bylo opálilo. Oči velké, černé, bystré jsou jako oči sokolovy; nad nimi klenou se obočí jako dva široké černé oblouky. /.../*⁸⁸

Hedvika je naivní, křesťansky založená, slepě věřila slibům svůdníka.

*„A přece tomu tak – vždyť jsi přísahal před živým Bohem, že mne miluješ, že mne za ženu pojmeš, jak by to nemohlo být pravda!“*⁸⁹

Vypravěčka ubohou Hedviku lituje.

*A Hedvika klečí ve své komůrce, modlí se za svého miláčka, prosí o požehnání nebes pro svoji lásku. Ubohá, ubohá Hedviko!*⁹⁰

Robert v duchu pyšně opovrhne dívčím citem. Myslí si při návratu ke své ženě kněžně: *„Ale co tu slibů, přísah u těch děvčat, hned aby se jim na věky zadal. Blázínkové!“* – S lehkomyšlným tímto úsměškem vymrštil se Robert na koně a jedním letem uhání po rovině kupředu.⁹¹

⁸⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 24.

⁸⁸ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 25.

⁸⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 26.

⁹⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 29.

⁹¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 28.

Před návratem knížete si komorníci o Robertovi nelichotivě povídají. Ten, který je ve službě déle, naznačuje, že jizva, kterou má na čele a spánku, nepochází z boje, spíše ze záletů.

Hedvika se dozví při slavnosti neúprosnou pravdu krutým způsobem. Ten krásný hodný Robert, jak jej vnímala, se najednou proměnil v ničem.

Děvče se s úžasem dívá na ten šat, na paní zavěšenou v jeho rámě, trne, pozorujíc v jeho tváři, v níž před nedávnem s rozkoší se zhlížela, chladnost, pohrdlivost, v oku utajený hněv! – Myšlénka pravdy projede mysl její – hrozná to pro ni myšlénka. – Ale nemůže jí věřit, a přikročíc k Robertu, zoufale zvolá: „To není možná, Roberte; tys přísahal!“ – Chladně ji kníže odstrčí.⁹²

Hedvika pyká za svou lásku, narodí se jí mrtvé dítě a její trpký úděl pokračuje ve vězení. Trápila se, chřadla, ztratila zájem o život.

Kdož by poznal v těch utrápených postavách krásnou Johanu Burkhardovou i krásnější sestru její Hedviku! Jaké to musely být muka, že udělaly z té květoucí růže tak záhy obraz beznadějného žalu, na nějž nemožno bez bolesti se podívat! – I postava Johany je sešlá, tvář bledá, ale v modrém oku jejím jeví se mužná oddanost. Ona se nevzdala naděje.⁹³

V této povídce vnímáme důležitost téměř všech postav, Hedviky, Johany, jejího muže Burkharda a knížete Roberta. Sledujeme opět dva atraktivní mladé lidi, jejich lásku, model však vybočuje, láska skončí nešťastně. Naproti tomu, manželská láska vedlejších postav, Johany a Burkharda, vydrží všechny nepříznivé zkoušky.

V protikladném postavení se nachází Burkhard s Robertem. Burkhard je muž dobrotivý, soucitný, trpělivý. Robert je ničema, který nezná nic než faleš a přetvářku. Robertova neupřímnost napomáhá k vyzdvihnutí Burkhardových kladných vlastností. Nutno zmínit, že Burkhard pochází ze statkářského rodu, Robert je šlechtic.

⁹² Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 37.

⁹³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, s. r. o., 2002. S. 40.

Johana překoná všechny těžkosti jen díky oddanosti svého manžela. Ten se postará o děti, domácnost, chodí ženy navštěvovat ve vězení. Johanu podrží hlavně psychicky. Johana plní slib, který dala dříve rodičům, a stará se příkladně o sestru. I když má vlastní rodinu, děti, neváhá podstoupit rizika a snaží se pomoci. Autorka tematizuje lásku sesterskou (Johana – Hedvika), manželskou (Johana – Burkhard), rodinnou (Burkhard bere Hedviku jako vlastní, jeho rodina nahrazuje zesnulé rodiče) a lásku mileneckou, nešťastnou. Taková nešťastná láska má zničující moc, Hedvice se nechtělo dále žít.

Autorka staví do kontrastu zbožnost a poctivost obyčejného lidu, proti bezbožnosti, nepoctivosti a libovůli mocipánů.

V povídce je zdůrazněna jedna z křesťanských zásad – schopnost odpuštění. Hedvika odpustila svému svůdci, nabádá k odpuštění i svou rodinu. Mírní její touhu po pomstě a tím brání vyhocení situace. Ač končí příběh tragicky, obsahuje smíření.

Tragický konec spojuje povídku *Sestry s Pomněnkou šlechetné duše*. Rozárka všem pomáhala, svým vzorným chováním „mohla být učitelkou všech“. Hedvika netušila, že „zabředla do hříchů“, nabádáním k odpuštění zabránila dalším tragédiím v lidských životech. U hrdinek sledujeme jejich vysoký morální kredit.

Rozdíl mezi těmito dvěma hrdinkami spočívá v následujícím: Rozárka je nezuživé, nemocné děvčátko, u níž tušíme, že nemoci podlehne. Rozárka má v díle za úkol napravovat, dokáže příznivě ovlivnit rodinného přítele Antonína.

Hedvika je životem kypící děvče, její tragický konec nikdo nečeká. Hedvika bohužel svého svůdce napravit nemůže.

Dále bychom mohli dívky srovnat z následujícího hlediska: Rozárka je děvče nehezkého vzhledu, autorka se popisu jejího zevnějšku detailně nevěnuje. Rozárka si nikdy nenajde mládence. Umírá doma za účasti své rodiny.

Hedvika je dívka překrásná, o její spanilosti se dozvíme z podrobného popisu autorky. Za svou nevidanou krásu však zaplatila Hedvika krutou daň. Umírá také v přítomnosti svých bližních, ale ve vězení, jako nějaký vyvrhel.

Obě odchází na onen svět předčasně. Obě umírají kvůli vnějším okolnostem (Rozárka kvůli chudobě a nedostatku stravy, Hedvika kvůli svůdci, usouží se žalem) – vinu tedy nese v obou případech bezohledná společnost.

Další rozdíl vidíme v tom, že povídka *Pomněnka šlechetné duše* se soustředí na osud hlavní ženské postavy. Povídka *Sestry*, jak již název napovídá, věnuje téměř stejnou pozornost dvěma hlavním ženským postavám.

3.5 Baruška

Povídka *Baruška* vyšla v roce 1853 v časopise *Koleda*.⁹⁴

Baruška Bartošová je zámožné, selské děvče, velmi hezké, upřímné, nezkažené, věřící a dodržující křesťanské zásady. Žije sama se svým otcem na statku, kde vše řídí, dělá hospodyňku. Baruška jednou statek zdědí, stane se bohatou hospodyní, proto ji otec posílá do služby, aby se přiučila „služebnictví“.

V rodině, kde slouží, poznává nepoctivé chování a praktiky ostatních sloužících, nemůže však toto napravit, je bezbranná. Proti pomluvě u paní se nemůže bránit, její paní uvěří kuchařce. Nezkušená dívka je sama ve velkoměstě, navštěvuje pouze svou známou Katušku. Ta jí poradila, aby si našla známého, s kterým by si mohla promluvit, aby se jí ulevilo.

Při nákupu se setkala s mladíkem, kterého poznala již při příjezdu do města, neboť jim ukázal cestu k její paní. S důvěrou se s ním spřátelila, doufala, že v něm najde spřízněnou duši, on ale nebyl zvyklý na takové bezelstné přátelství. Jednou začalo při schůzce pršet, Vojtěch Lesenský Barušce řekl, že půjdou do vinárny. Byl to však nevěstinec. Baruška do poslední chvíle netušila, kde se nachází. Naneštěstí probíhala policejní kontrola, takže Baruška byla odvedena s ostatními nevěstkami k výslechu. Jejím odvedení nakonec Vojtěch bránil velmi urputně svým tělem, neboť věděl, že je nevinná, a že bude osočena neprávem.

Zkušený policista poznal, že je opravdu nevinná a propustil ji. Vojtěch však kvůli napadení strážníka musel zůstat ve vězení.

Takovou hanbu nemohla Baruška snést, nemohla se vrátit k paní, ani domů k otci. Řešení viděla ve skoku do řeky. Zachránili ji rybáři a jedna bohatá dobrodinka, paní Milinská, která jela právě kolem. Pomohla Barušce v návratu k běžnému životu. Baruška se stala ženou Lesenského, získala opět oblibu ve společnostech.

Baruška je nejkrásnější dívka ve vesnici (stejně jako v *Sestrách* je Hedvika). Každý ji měl rád nejen pro její vnější krásu, ale zvláště pro milé přívětivé chování.

⁹⁴ Tille, Václav: Božena Němcová. Praha: Odeon, 1969. S. 124.

Mezi těmito děvčaty brzo rozeznal bys Barušku, dceru Bartošovu, ne pak pro větší krásu neb šperk, nýbrž jen tím, že ona, jsouc doma, všem rovně chce přívětivostí a ochotností svou dokázati, že jsou její milí hosté a přítelkyně, a proto ovšem pohyblivější a takřka vsudybylka pozorovateli více bývá na očích. /.../ A ta řasa na víčkách a to obočí tak shoduje se s tím klenutým, takřka průsvítavým čelem a ten vtipný nosíček a ta bradička kulatá a mezi nima čisté zdravé rty s vonným dechem, přes stejné malé čisté zoubky vanoucím, a ty plné jadrné tváře a k nim příslušící ostatní tělo bujné prostřední výšky, všecko spolčilo se k tomu, aby se mohlo říci: že Baruška jest jak náleží hezké, milé děvče, byť by nebyla takovou krásou, jako jmenují antickou, jenž myslím hodí se více bohyně nežli našim děvčatům skutečným.⁹⁵

Baruška byla vzdělanější, než bývají městské slečinky v jejím věku. Byla ale velmi skromná a nad nikoho se nepovyšovala.

Baruška dobře těm věcem rozuměla, Baruška vůbec byla děvče velmi důvtipné, a abychom to již napřed řekli, bylo to děvče o mnoho vzdělanější, nežli je mnoho nafintěných slečinek v městách.⁹⁶

Při hledání cesty natrefil Bartoš na Lesenského. Ten se tvářil upřímně, ale ve skutečnosti měl postranní úmysly. Ostatní mládenci Barušku napomínali, aby malíři nevěřila. Barušku by ve své poctivosti nikdy nenapadlo, že někdo může být nečestný.

„Nehoršte se, já vás upřímně doprovodím až k tomu domu.“ Byl to mladý muž vysoký, štíhlý, s tváří podlouhou, vlasy dlouhými a vousy pěkně spořádanými. Hlas jeho byl zvukný, nezakalený a pohled dobrosrdečně čtverácký. Barušce líbila se tato služná ochotnost, i odpověděla se zdařilou slušností. Bartoš ale zakrabiv čelo nic neřekl, ti ostatní šviháci ale žertovně volali: „Nevěřte, Baruško, tomu malíři!“⁹⁷

Mezitím se hrdinka dostala k paní. Zde již za několik dní poznala neupřímné povahy čeledí i panstva (o neuctivosti panstva svědčí i fakt, že příbuzný Bartoš musel jít na nocleh do hospody. Paní se přitom tvářila neúčastně.). Baruška byla v takové chladné

⁹⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 9.

⁹⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 13.

⁹⁷ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 17.

společnosti díky své dobrotě outsiderem, její naivity se dalo lehce zneužít, její kolegyně jí neustále tropily příkoří. Nejhorší však bylo pro Barušku citové strádání.

*Co jen možná bylo jí učiniti na příkoří, to učinily ty ženštiny, a příležitosti k tomu bývá dosti, při práci, při jídle i při spaní samém ve společné posteli; týrání a špičkování nebylo konce; Baruška neměla čím se obrániti proti hrubosti a nemravnosti jejich. Jest to ukrutná zbraň: hrubost proti mírné a stydlivé povaze.*⁹⁸

Baruška si již nevěděla rady, jak se bránit. Šla si postěžovat kamarádce Kačence. Ta jí radila, ať si ve vši počestnosti najde přítele, který by jí toto břímě pomohl snášet. Varovala ji však před panskou láskou, která jí nepomůže a je falešná.

*„Myslím, abys hleděla si pořádného milého; věř mi, tak nabývá srdce největší potěchy a u milého děvčeti mile chvíle minou a na celý týden má srdce potavy z té lásky nedělní, a byť se jinak i dost zle vedlo, člověk to lehčeji snese.“*⁹⁹

Baruška se tedy začala přátelit s Lesenským, jemuž důvěřovala natolik, že když se ocitli v nevěstinci, myslela, že jsou skutečně ve vinárně. Osud si s nimi krutě zahrál. Policejní kontrola byla neoblomná.

*Posud stála Baruška jako socha bez myslu, slyšíc však, že je připočtena k ostatním nevěstkám a že s nimi odvedena býti má, - zalomila rukoma a zoufale pohlédla na Lesenského řkouc: „Jak ten skutek zodpovíte před Bohem!“ a jako květina větrem zlomena sklesla na zem.*¹⁰⁰

Tímto okamžikem nastal v myšlení Lesenského zlom. Cítil, že nemůže nechat trpět nevinnou. Postavil se úředním osobám s úmyslem pomoci dívce k útěku, který se nezdařil. Pro tento čin byl později uvězněn. Když viděl, že dívku vedou, bylo Vojtěchovi do pláče. Horká slza dokládá nastupující Vojtěchův cit.

*Ten se zachvěl po celém těle a zoufale chtěl pouta svá přetrhati; ale to bylo marné namáhání; „ubohá, ubohá, tedy všecko darmo!“ zaúpěl a horká slza zalila mu oko.“*¹⁰¹

⁹⁸ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 23.

⁹⁹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 26-27.

¹⁰⁰ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 34.

¹⁰¹ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 34.

Vyšetřovatel později poznal dívčinu nevinu z její upřímné tváře a propustil ji.

Baruška se nesmířila s ostudou, rozhodla se skoncovat se životem. Pokus zoufalé dívky vzít si život se naštěstí nezdařil, ujala se jí bohatá paní Milinská, kterou měli chudí rádi pro její šlechetné chování. Pomohla Barušce očistit její jméno a zajistila její setkání s Lesenským. Lesenský se zachoval konečně správně, nabízí Barušce sňatek.

*Jediný prostředek, čest tvoji Ti navrátit, zdá se mi být ten, když dovolíš, bych veřejně směl Tě za moji nevěstu prohlásit.*¹⁰²

Dobrá paní Milinská se postarala i o Baruščinu smíření se s otcem.

*Paní Milinská nestarala se pouze o to, by dobré jméno Barušky jen ve městě e cti opět došlo, ona psala i otcí a vymohla Barušce odpuštění a smíření.*¹⁰³

Baruška si vydobyla zpět své původní postavení ve společnosti. Zanedlouho se konala svatba Barušky a Vojtěcha.

V závěru díla nabádá mladá paní Lesenská bohaté paní k jemnějšímu zacházení s čeládkou, která se jim odvděčí poctivější prací. Ovlivňuje chování paniček k čeládce.

*Pak se stala záhy paní Lesenská okrasou těch nejvznešenějších společností, jako byla dříve okrasou venkovské osady, a co se každému na ní nejkrásnější zdálo, bylo to prostomilé srdečné chování se, ta něžnost a dobrotivost, která z tváře její zářila. – Jen ty hrdé bezsrdečné paničky nezvaly ji rády do svých spolků, a to proto, že nemohla tiše snést zlořečení jejich na čeládku. Tu vždy řekla: „Milujte je, ujměte se jich ubohých, nestavte se tak vysoko nad ně a nešlape je nohama jako otroky; důvěřujte jim; poučujte je a budete vidět, že dobrou budete mítí čeládku.“*¹⁰⁴

*Paní Lesenská rovněž říkala, že: „Úcta neziská se hrdostí, nýbrž láskou!“*¹⁰⁵

Božena Němcová tematizuje zvyk rodičů posílat dcery na službu do velkoměsta. Rodiče si vůbec neuvědomují, že zde čeká na naivní a poctivé dívky mnoho nástrah.

¹⁰² Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 41.

¹⁰³ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 44.

¹⁰⁴ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 50-51.

¹⁰⁵ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 50-51.

Pozlátko je mocnější – např. rodiče se chlubí prstýnky a hezkým oděvem svých dcer. Toto sděluje autorka již na začátku povídky.

*Měšťané nemají příčiny stěžovati si na tento obyčej; spíše ale mohl by sprostý otec prozřetelný a matka pečlivá znajíc křehkosti pohlaví svého pochybovati o tom, zdali jest prospěšné neostražitou dcerku poslati do města, kde osudy lidské velmi rozličně se splétají, kde na sprosté srdce tisícere pokušení číhá, kde život pospolitý se podobá valnému proudu, na němž člun malé osoby snadno ve víru bývá zachvácen.*¹⁰⁶

Hlavními hrdiny povídky jsou, stejně jako v mnoha dalších povídkách, dva krásní mladí lidé, kteří se po překonání překážek vezmou. Baruška pochází ze selské poctivé rodiny, kde se odjakživa kladl důraz na křesťanskou víru (ta jí pomohla překonat nejtěžší okamžiky v životě). Baruška byla vždy poctivé, dobrosrdečné děvče.

Vojtěch Lesenský byl malíř, bohém, který vyrůstal ve městě, což byl zárodek jeho špatného charakteru. Obrat ve Vojtěchově chování způsobí až dívčina nevinnost a čistá duše. Baruška napravila svůdníka.

Důležitou úlohu zde hraje paní Milinská, která díky své dobré povaze zachrání Barušce život i reputaci. Paní Milinská vnáší do celé situace klid, harmonii a dobrý konec (zapůsobí na Barušku, jejího otce, Lesenského, i na okolí). V příběhu plní zástupnou úlohu matky, kterou hrdinka nemá. Vymyká se, stejně jako Baruška Lesenská, obecnému náhledu na bohaté paničky, které jsou v díle B. N. vesměs pyšné, panovačné, bezcitné, zlé.

Motiv služby ve velkoměstě pozorujeme i v povídce *Dobrý člověk*. Rozdíl spočívá v tom, že v této povídce rodiče posílají své dcery do služby ve velkoměstě, kvůli doučení se dovedností, v *Dobrému člověku* utíká Madla před nechtěným ženichem do služby do Vídně. Obě hrdinky mají hlubokou úctu k rodičům (Baruška plní přání otce a jde do služby, Madla před přáním rodičů vnutit jí ženicha raději uteče, nechce stát proti jejich vůli).

¹⁰⁶ Němcová, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965. S. 7.

Madla je varována před svody velkoměsta dobrým Hájkem. Barušku nevaroval nikdo, je na všechno úplně sama.

Povídku bychom mohli připodobnit i *Sestrám* motivem vězení, které má na obě dívky velmi nepříznivý vliv (Hedvika se v chmurném prostředí utrápí a umírá zde, Baruška se cítí zostuzena, rozhodne se po propuštění skončit se životem, což se jí naštěstí nezdaří). Ani jedna z dívek se do vězení nedostane vlastní vinou. Svůdník Lesenský i kníže Robert využijí naivity dívek a uvrhnou je svým chováním do absurdní situace. Lesenský i Robert pochází z panského stavu.

Děvče obyčejného původu bylo potrestáno, pán vždy vyvázne bez trestu.

3.6 Karla

Povídka s podtitulem *Obrázek z okolí domažlického*. Karla byla poprvé uveřejněna ve sborníku *Perly české* v roce 1855. Almanach byl vydán na počest návštěvy císařských novomanželů muzejním křídlem tehdejší české společnosti, aby oslavil císaře a zároveň tvořil protiváhu skandálně vnímaného Fričova almanachu *Lada Nióla*.

Na rozdíl od raných povídek končí tato šťastně. Autorka koncipovala povídku, která byla určena císaři Františku Josefovi I. při příležitosti jeho první návštěvy v Praze, „jako ideální a optimistický obraz citění, mravnosti a kultury českého venkovského lidového společenství.“¹⁰⁷ Charakteristiky lidu známé z prvních obrázků ze 40. let se obohacují o kollárovsko-herderovský pohled na Slovanstvo (pohostinnost, přívětivost, soudržnost apod.).¹⁰⁸

Inspiraci a pohled na lidové zvyklosti našla Němcová na Domažlicku, objevuje se zde také chodské nářečí, přísloví, pořekadla. Autorka se snažila o autentičnost, jak sama uvádí: „V dialogu vesničanů nechala jsem nářečí tamějšího lidu.“¹⁰⁹ Podle Jaroslavy Janáčkové tak vytváří iluzi jako by rozmluvy lidových postav odposlouchávala a nikoli sama formovala.

Děj povídky vyznívá vůči císařskému domu loajálně. Příběh líčí situaci vyvolanou zoufalým činem matky Markyty, která převléká svého syna za děvče, aby nikdy nemusel na vojnu. Její muž totiž zemřel ve vojenské službě na „domácí nemoc“, nevydržel stesk po domově. Markyta se domů vrací po čtyřech letech strávených v cizině, jí a její „dcery“ Karly se ujímá hospodář Milota, u kterého sloužila již dříve. Karla se stane nerozlučnou kamarádkou Hany Milotové. Přírodu ale nelze oklamat, Karlova láska k Haně prozradí, že Karla je ve skutečnosti mladík. Na vojnu nakonec nastoupí, ale díky dobrým lidem je brzy zpět a může žít spokojený život se svou Hanou.

¹⁰⁷ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, 2002. S. 505.

¹⁰⁸ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, 2002. S. 505.

¹⁰⁹ Janáčková, Jaroslava: Božena Němcová. Příběhy – situace - obrazy. Praha: Nakladatelství Academia, 2007. S. 219.

Je zřetelné, že čin zoufalé, válkou poznamenané matky zde napravuje řada vedlejších postav, zvláště lidových, u nichž detaily chování naznačují jejich zdravý morální základ a útrpnost se slabšími.

I u těchto podružných lidových typů vypravěčka prostřednictvím útržků jednání postav a výstavbou dialogů zdůrazňuje charakterové vlastnosti, symptomatické pro postavu "dobrého člověka" v díle Boženy Němcové:

„Ale Markytko, vyť se všecka unavíte, dejte mi alespoň to děvče na vůz,“ ozvala se paní na voze sedící. - „Jako by se stalo, vzácná paní kmotřinko,“ odpověděla žena, „vždyť je to děvče lehké jako chmýřko, necítím ji na hřbetě.“¹¹⁰

Hned na začátku povídky se dozvídáme, že Markytin muž ve vojenské službě nezahynul v bitvě, ale usoužil se steskem po domově. Autorka zobrazuje člověka milujícího svou vlast a své blízké:

„Ale bývá to u nás, že nám těžko se loučit s domovem, a dokonce je-li to tentononc- do ciziny. Stesk padne na srdce a není rady ani pomoci, domácí nemoc člověka schvátí.“¹¹¹

Když se vojáci vrací domů, český lid je vřele vítá a pohostí chlebem a solí: *Šli. Jeden pak z hospodářů zavolal na ženu: „Selka, vezmi s sebou chléb, sůl a mléka, snad jim přijde k chuti!“ ... Ostatní hospodyně všimly si též sedlákovy řeči, a která doma čeho měla, obrátila se na zpět do stavení.¹¹²*

Chování lidí je srdečné. Je tu zobrazeno i vlídné chování kmotřičky a důstojníka, jejich ochota Markytě pomoci:

Ona plakala a jim oči zvlhly. Vždyť žila s nimi skoro pět let v cizině! – Paní kmotřička vtiskla jí do ruky dva křížové tolary, malému děvčeti na šaty, a dala jí lístek, na němž jméno její i číslo domu napsáno bylo. „Schovejte si, Markytko, tu cedulku, a když nechcete se mnou jet, tedy mne alespoň v Praze navštivte, a vezměte Karlu s sebou,“ doložila vlídná paní.¹¹³

¹¹⁰ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 63.

¹¹¹ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 64.

¹¹² Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 65.

¹¹³ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 69.

„A kdybyste kdy čeho potřebna byla, nebo Karla, jen se na nás obraťte,“ přikazoval důstojník, neboť měl i on poctivou Markytku rád, a kdyby tomu byla přivolila, chtěl si vzít karasaté (kučeravé) její děvče za vlastní.¹¹⁴

Když přiveze Milota Markytku s dítětem domů, selka ji vřele přivítá a později jí i nabídne službu:

„Matičko klatovská, totě Markytko! Kde ty ses tu vzala?“ ...¹¹⁵

Sotva minulo několik minut, snášela již na stůl oběd, pomazánku čerstvě vrtěnou, mléka i koláč mazaný kolikerým kořením. „Nyničko jezte. Co mám, to nesu. Pánbůh vám toho požehnej. ...“¹¹⁶

Příznačným rysem ušlechtilosti a dobroty prostých chudých lidí je v povídkách Boženy Němcové čistota oděvu i příbytku, pevný řád v domácnosti i v prožívání dnů pracovních i svátečních. Také v Karle se tyto motivy objevují, např. při popisu Bártova domku, jehož majitel je čistotný a pečlivý: *Sednička Bartova byla čistá jako sklo a každá věc měla svoje místo, běda pak, kdo by mu ji byl pošinul. ... Ráno, když si všude všecko poklidil, že nebylo ani prášku na ničem, zalil nejdřív na okně muškát, nakrmil stehlika, ... To byl jeho zvyk ráno jak ráno mimo neděli, kde místo práce šlo se do kostela.¹¹⁷*

Bárta byl vysloužilý voják a kmotr Markytkiny Karly, kterou měl velmi rád, jako by to byla vlastní dcera. Často jí vyprávěl pohádky. Svou družností, zručností a díky poctivému chování byl oblíbený u všech sousedů. Jediné, co se Markytkě na něm nezamlouvalo, byla jeho posedlost execírkou, které učil i Karlu. Bárta zprostředkoval Karlovi vojenský šat od svého synovce, nevědomky tak přispěl k odhalení pravdy. Přestože se prozrazení tajemství zdálo zpočátku nešťastným krokem, později se ukáže jako jediné správné řešení, protože přírodu obejít nelze a láska je mocná.

¹¹⁴ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 69.

¹¹⁵ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 70.

¹¹⁶ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 70-71.

¹¹⁷ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 76.

Hlavními postavami povídky jsou dva mladí lidé: Hana a Karel, chlapec převlékaný za děvče Karlu. I jejich postavy nesou typické rysy "dobrých lidí", i když k Bártově rozšafnosti a životní moudrosti mají daleko.

Karla nese od počátku rys jinakosti a její postava je zahalena tajemstvím. Karla byla dívka, na svůj věk nezvykle vysoké, robustní postavy. Měla vlasy tmavě hnědé, havraní barvy, stejného odstínu i oči a obočí. Rovněž zajímavá byla i její, na dívku neobvykle větší ústa, ale každý rád viděl, když se zasmála. Nebyla tak libná jako Hana, ale přece se chlapcům líbila. V rysech se velmi podobala své matce, nikdo se tedy nad její silnější postavou a hrubějšími rysy nepozastavoval.

*Postavu měla na svůj mladý věk velmi silnou, zdálo se, že bude mnohem vyšší i kostnatější než matka. Sivé, černě obrvené oči a silné obočí i havraní vlas měla také po matce, ale po otci pěkný prohnutý nos, v bradě důlek, jenže veliká ústa. Přece ji ale viděli rádi, když se zasmála a plnička ústa bílých zubů ukázala.*¹¹⁸

Karla se vyznačovala silou, zručností, všestranným nadáním. Uměla si poradit v každé situaci, stala se ochránkyní Hany. Karla byla mezi děvčaty dominantní, přirozený vůdce, respektovali ji dokonce chlapci.

*Mrštná byla, svižná jako mník a vtipná ke vší práci, takže bylo jí třeba jen kouknutí, a již věděla kudy do toho.*¹¹⁹

*Jí bylo příst jako tkát, vařit jako prát. Uměla košili ušít i fěrtuch vyšít. Trávy nasíkla srpem i kosou. Obratná byla při senoseči jako při žatvě a žádné děvče nevydrželo kleče tak dlouho žnút jako Karla. Orat a sít znala rovněž dobře jako Petr, ale on nedokázal po ní vyhoupnout se tak rychle na koně jako ona.*¹²⁰

*Jen jednou se jí přihodilo, že Hana spadla do stoky, přes níž cesta vedla, a trochu si nohu vyšinula. Nemohla na ni dostúpit. Karla vzala ji na hřibet a přinesla ji na hřbetu až domů.*¹²¹

¹¹⁸ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 84.

¹¹⁹ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 84.

¹²⁰ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 84.

¹²¹ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 83.

Okolí však začalo být divné, proč se nemůže vdávat, a tak se začaly šířit různé zvěsti. Lidé měli bujnou fantazii. Nebyla vyloučena na úplný okraj jako Divá Bára, společnost se spokojila se svou „pravdou“. Venkovská pospolitost je zobrazena v dobrém světle, lidé si pomáhají, ctí lásku k bližnímu, na druhou stranu, jak je pro venkovský lid typické, ale lidé se nedokážou odpoutat od konvencí, předsudků. Na každou nezodpovězenou otázku naleznou svou odpověď, ať již pravdivou, či ne.

Nebyla by to Karla, aby si neudělala z každé situace legraci. Když si lidé povídali, že Karla má na těle ošklivé znamení, a proto ji Markyta nechce nechat provdat, Karla se dokáže sama na svůj účet pobavit a tím také odradit nechtěné potenciální nápadníky: *„Boj se Petře, boj se mne, jsem znamenáná,“ a kdyby dokonce byl ji chtěl vzít kol pasu, odstrčila ho řkouc: „Hýbej, mám hada na sobě; jestli se mne který dotknete, huštípne vás.“ Tak se všem posmívala a pranic si nedělala z toho, co lidé mluvili.*¹²²

Autorka zdůrazňuje upřímnou lásku mezi dvěma mladými lidmi.

„Tuto, Karla, si myslím, musí být největší radost, když má jeden druhého tak rád, vet?“ šeptala Hana. – „Říká se: Kde hupřímná láska, handělů na sta, pravila jí na to Karla.“
123

Začíná se pozvolna projevovat mužský element, když se Hana lekne myšlenky, že by si musela vzít rodiči vyvoleného ženicha. Karla Hanu obejmě, aby ji utišila, uklidnila a její hlavu položí na své rámě. Karla nesnese nespravedlnost a rázně prohlásí, že by raději život obětovala za Hanino štěstí.

*„Nic ty neplač Hana,“ řekla prudce Karla a položila čelo na její rámě, „tuto se nesmí stát! Nežli bych dopustila, haby si tě vzil, koho ty ráda nemáš, raději ho zabiju. Nech mně vezmú život, jen když tebe nebude nikdo trápit!“*¹²⁴

Když je třeba, Karla ze své vlastní iniciativy, z velkého přátelství, z lásky k Haně, z ohleduplnosti, zastane práci svou, i Haninu: *Mladší děvka, přiběhši za nimi*

¹²² Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 87-88.

¹²³ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 94.

¹²⁴ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 94.

*všecka hříčná, chtěla Hanu budit, ale Karla ji zakřikla, ať ji nechá trochu pospat, že ona sama za ni práci nebude.*¹²⁵

Jeden citát říká: „Kořenem všeho zla je nedostatek poznání.“ Autorka zmiňuje, že Karla s Hanou chodily do školy jen čtyři léta. Karla však má hodně vědomostí a ví, že svět nejsou jen jejich humna, u Hany však pocítujeme absenci tohoto poznání: „*Já bych zase ráda kus světa viděla!*“ řekla Karla. - „*Vystup hyn na Panny Marie Prsa, ha huvidíš kraj světa!*“ – „*Ba ne, holečku. Barta mi jednu povídal, že je svět hrozně daleký a široký, stokrát tak dlouhá cesta co do Klatov, ha vždy je svět ha jsú moře, ha není konce tomu.*“¹²⁶

Vidíme, že postava Karly vyniká i přirozenou zvědavostí a snahou po poznání, touhou cestovat – jelikož je tato vlastnost v povídkách Boženy Němcové vyhrazena převážně mužům, slouží tu také jako jeden z postupných charakterizačních rysů, které umožní věrohodné odhalení Karly jako chlapce.

Jedním z dalších prvků, který naznačuje, že Karla není typicky ženská představitelka, je situace, kdy Petr shání zrcátko. Karla Petrovi šátek zvládne zavázat sama a poté dodá, že zrcátko sama nepotřebuje, neboť se shlíží v líčku Hanině.

*„Pot, já ti huvážu šátek sama!“ ozvala se Karla, přiskočila k němu a hned mu šátek vázala. „K čemu chlapovi zrcátko?“ povídala mu přitom, „já je nepotřebuju celičký rok, ha po roce jakbysmet.“ „Ha v čem se zhlížíš, když si vínek vážeš?“ ptal se Petr. „Já se zhlížím v Haninu líčku,“ usmála se Karla.*¹²⁷

Petr naznačuje náklonnost ke Karle, chce se zhlížet v Karlině oku. Karla ale se snaží naznačit, že by měl nejasné zrcátko.

*„Ha já se budu zhlížet v tvém oku,“ usmál se také Petr oblékaje kamizolu. – „To bys měl nejasné zrcátko, Petře,“ řekla Karla, nadávajíc mu červený fátor do nejvrchnější dirky u kamizoly.*¹²⁸

¹²⁵ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 100.

¹²⁶ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 92.

¹²⁷ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 96.

¹²⁸ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 96.

Hlavní hrdinka jednou zjistí, že se Haně líbí vojenský šat. To je silný podnět, který přiměje, přejdeme již tedy do mužského rodu, Karla, aby se ustrojil v tento stejnokroj. Přijde tak na taneček, pěje příznačnou píseň, ve které se zpívá, že matka vychovala chlapce, který se dá na vojnu. V té chvíli ještě tajemství nebylo zcela prozrazeno. Hana však cítila, že se něco děje, že ke Karlovi cítí neobyčejný cit. Věděla přece dobře, že je to Karla, ale když ji objala, když jí přišeptávala: „*Má zlatá Hano, má drahá!*“, *bylo jí tak divně okolo srdce, že ani nevěděla, kde je a co se to s ní děje, a brzy bledla, brzy se rděla jako kalina.*¹²⁹

Karla sděluje upřímně Petrovi, že není Karla a ať si raději všímá Báry, dobrého děvčete, které ho má rádo. Činí tak z ohleduplnosti ke kamarádovi. Petr pak prohlásí, že sice v Karle ztratil milou, zato našel upřímného kamaráda.

„*Petře, .. Nejsem Karla,*“ *a nakloniv se k Petrovu uchu, šeptal mu: „Poslechni mne ha hled’ si Jakšoič Báry, to je děvče jak dobrá hodina, ha má tě ráda, já to vím.*“¹³⁰

Karel žádá od Hany věrnost a vyjádří jí lásku polibkem. To je naprosto zřetelný důkaz, že jde o Karla a ne Karlu. Poté se tajně vydá do vojenské služby, respektuje totiž povinnost mužů. Dlouho kvůli matce tajil svou identitu, ale tajemství musel nakonec prozradit, trápil se.

„*Slib mi to před bohem rukú dáním,*“ *řekl Karel hlasem opravdovým..*

„*Hale slib dodrž, hať je jakkoli!*“ *řekl Karel, a přivinuv Hanu pevně v náruč, líbal ji v líce, oči, nejsladších jmen jí dal, a děvče splácelo vroucí jeho polibky stejnou vroucností.*¹³¹

Začátky ve vojenské službě byly těžké, Karel myslel, že snad dostane „domácí nemoc“, ale svorně, odhodlaně a statečně nesl svůj úděl. Netrvalo dlouho a díky přímlově sedláka Miloty se brzy vrátil domů. Tady pozorujeme součinnost blízkých lidí, kterým záleží na spokojenosti jejich dětí.

*Zpočátku se Karlovi stýskalo, i myslel, že od stesku domácí nemoc dostane, ale pevnou vůlí všecko přemohl, učil se a získal si záhy lásku pana hejtmana.*¹³²

¹²⁹ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 103.

¹³⁰ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 103.

¹³¹ Němcová, Božena: Povídky. Karla. Praha: NLN, 2002. S. 104.

*Za krátký čas potom vrátil se Karel co vysloužilce domů, stal se řádným sedlákem a žije snad posud se svou Hanou.*¹³³

Hlavní hrdina povídky Karel, převlékaný od narození za děvče, nese od počátku statečně „osud“, který mu přichystala matka. Té zemřel ve vojenské službě muž a ona se nedokázala vyrovnat se strachem, že by i její syn musel na vojnu, proto ho převlékala za děvče. Tuto skutečnost trpně Karel snáší z ohledu na svou matku, kterou nechce zklamat, až do dospívání, kdy promluví hlas jeho srdce a on se rozhodne nežít ve lži a neztratit svou milou.

Teprve Karel dokáže prolomit strach a přiznat svou identitu, přiznat se ke svému pohlaví. K prozrazení tajemství ho přivede láska k Haně, učiní tak statečně navzdory, že mu hrozí vojenské řemeslo. Na vojnu se skutečně vydá, ale na přímluvu dobrých lidí se navrátí brzy zpět a žije nakonec spokojeně se svou vyvolenou.

Karel je v příběhu zobrazen jako kladná postava. Je pracovitý, slušný, poctivý. Lidé ho mají rádi, jeho dobrotu přirozeně vycítí i zvěř, o kterou se stará.

Zpočátku je zobrazován jako dívka Karla a my cítíme, že její postava skrývá nějaké tajemství, je něčím výlučná, při popisu se dozvídáme, že se vždy něčím, ať jen třeba nepatrně, liší. Autorka postupnými kroky dovádí čtenáře k odhalení pravdy. Činí tak prostřednictvím situací, scén, výstavbou dialogů.

Božena Němcová, tak jako většina dobových česky píšících spisovatelů, ctíla romanticko-vlastenecké pojetí lidu jako dobrého a spravedlivého, nezkaženého městskou falší, bezbožností a ziskuchtivostí. Venkovský lid byl brán jako zdravé jádro národa.¹³⁴ Toto je podle mě také důvod, proč Božena Němcová v povídce mírní nevzdělanost a nezmiňuje se téměř o bídě, která tehdy panovala.

K. M. Klácel uvítal a zhodnotil povídku recenzí v *Perlách českých hřejivým slovem*: „*Viděli jsme v jiném dílu milém (v Babičce) galerii obrazů; ale byly vedle sebe*

¹³² Němcová, Božena: *Povídky. Karla*. Praha: NLN, 2002. S. 110.

¹³³ Němcová, Božena: *Povídky. Karla*. Praha: NLN, 2002. S. 112.

¹³⁴ Macháčová, Jana - Matějček, Jan: *Společnost českých zemí a Božena Němcová (v ní a o ní)*. In: *Božena Němcová. Život – dílo – doba*. Česká Skalice: Muzeum B. N. v České Skalici, 2012. S. 148.

a jen babičkou takřka zevně spojené, zde jest jeden obraz z mnohých obrazů, a všecko ohlíží se po jednom centru, po jednom páрку, totiž po Karle a Haně. Zkrátka, myšlénka, rozložení, provedení, sloh, to vše v teplém poetickém světle samorostlé, ne hledané, ne pracně sehnané. Tento obraz vyloupl se v živé celosti své, zrodil se z ducha uměleckého, a nebyl jen sešit, jak často vidíváme. Víme, že sama spisovatelkyně se těmito slovy zasměje, řkouc: ‚na to jsem věru nepomyslila!‘ At’si, tím lépe, když dar boží nepočítá sobě hrdě za zásluhu, nýbrž pokorně cítí, ‚ejhle, děvka Páně!‘ Ne mně, ale Tobě přináleží chvála“¹³⁵

Autorka v díle tematizuje velkou úctu hrdinů k rodičům. Karel tajil do své dospělosti kvůli matce svou identitu a převlékal se za dívku, změnu v jeho chování způsobila až láska k Haně. Láska má zde hybný charakter. Hana se zase zalekla myšlenky, že by si musela vzít rodiči vyvoleného ženicha.

V díle Boženy Němcové obecně je vzorně popisována i láska rodičovská (i pokud jsou děti „adoptivní“). Karel měl jen matku, otec zemřel na „domácí nemoc“ na vojně. Kmotrem Karla byl Bárta, který ho miloval jako své vlastní dítě.

Obvyklým motivem je v povídkové tvorbě Němcové upřímná láska mezi dvěma mladými lidmi krásného vzhledu a dobrého srdce. Než mohou ale být tito dva lidé spolu, musí projít různými zkouškami.

Zásluhy na příznivém vyznění povídky mají postavy vedlejší (Bárta, rodina Milotová), které pomáhají nejdříve Markytě (Karlově matce), poté i Haně a Karlovi.

Karel je v díle B. N. postavou výlučnou. „Proměna“ pohlaví je jev naprosto ojedinělý. Karel si nedělá ani nic z pomluv, které se vedou ve společnosti o jeho osobě. Dokáže se na svůj účet i pobavit, tato skutečnost je jistě dána tím, že se jedná o hrdinu mužského pohlaví. Hrdinkám v jiných dílech (např. Baruška, Rozárka) pomlouváčná slova ubližují.

Karla není povídkou portrétního typu, důraz je kladen na obraz prostředí. Postavy nejsou propracovány tak detailně, jako v Divé Báře.

¹³⁵ Janáčková, Jaroslava: Božena Němcová. Praha: Academia, 2007. S. 233-234. (Moravský národní list 29. srpna 1855).

3.7 Divá Bára

Divá Bára vyšla v kalendáři *Česká pokladnice* patrně v létě 1855. Autorka doufala, že honorářem vypomůže své rodině, toho se však nedočkala.

Němcová odmítla vzor křesťanské společnosti - pasivní poslušnou ženu a zobrazila ženu průbojnou, statečnou, která se jen tak něčeho nezalekne.

Hlavní hrdinkou povídky je, jak prozrazuje titul, Bára, kterou venkované nazývají divou. Matka jí zemřela, když byla ještě v kolíbce. Od té doby se tradovalo, že dítě podstrčila polednice. Bára žije sama se svým otcem ve vesnici Vestec.

Již úvodní odstavec charakterizuje sociální prostředí a jeho obyvatele ve Vestci. Zatímco vesnická honorace, která hodnotí lidi podle majetku, bydlí ve středu vesnice, chudý obecní pastýř, na něhož i jeho dceru se pohlíží s opovržením, bydlí na okraji lesa, symbolicky vzato, na okraji společnosti. Obyvatelé pastoušky žijí nablízku tekoucí vody a hřbitova, už to z nich dělá částečně vydědence, což ještě umocňuje pomluvy ženské části obce. Celou situaci komplikuje také složitý původ; Jakub byl sirotek a musel projít řadou činností, než mohl vykonávat alespoň funkci obecního pastýře, ani tak nemají s Bárou život snadný. Žijí v souladu s přírodou, zřejmě proto se tedy Bára přírodních zákonitostí nebojí, s přírodou se sžívá tak úzce, že zůstane nezkažená a dovede poté ocenit skutečné kvality lidí.

Hlavní hrdinka povídky příkladně ztělesňuje postavu dobrého člověka. Bára se od vesničanů liší - je to dáno jednak sociálním postavením a jednak také jejím chováním a neobvyklými vlastnostmi, proto je ve společnosti výjimečná, společnost ji vylučuje na okraj. Bára je skutečně jiná, je pokorná, je ochotna pomoci přátelům za každou cenu, nehledě na následky. Je představena jako pracovitá, nábožná, poctivá, schopná přátelství i lásky. Je to tedy dobrý a ryzí člověk. Proto je Bára „divá“, neboť se s lidmi odmítá ztotožnit, dívá se na svět jinými očima.

Bára je představena jako nový typ ženy, žena průbojná, která narušuje představy o pasivní úloze ženy ve společnosti. Němcová se snažila o zlepšení postavení ženy v soudobé společnosti.

Bára je dívka vysoké, kostnaté, svalnaté, mohutné postavy, v síle se jí nemohl nikdo rovnat. Pleť měla tmavohnědou, opálenou od slunce. Hlavu jí pokrývaly černé,

havraní, hrubé vlasy. Její oči byly nezvykle velké, modré barvy, zdobeny tmavými dlouhými řasami. Bára byla dívka z lidu, „krev a mléko“. Oči byly navzdory své kráse nazývány pejorativně buličí, neboť lidé nehodnotili krásu, ale odsuzovali za každou cenu.

Tělo její bylo hrubých kostí, silných svalů, přitom ale pravidelných forem. Mrštná byla jak pstruh. Pleti byla tmavohnědé, dílem od přirozenosti, dílem od slunce i větru, neboť si nikdy, ani v parném letu nezastřela tvář, jako to vesnická děvčata dělávaly. – Hlava zdála se veliká, ale to dělalo množství vlasů, černých jak havran, dlouhých, ale hrubých jako žíně. ... – Nejpěknější u ní bylo oko; a právě pro to musela od lidí posměch snášet. Spílali jí, že má „oči buličí“.¹³⁶

Podle popisu podoby je to děvče hrubých rysů, ale naopak z jejího jednání poznáme, že je to jemná dívka, s krásnou čistou duší a upřímným chováním. Autorka staví do kontrastu hrubé rysy a jemné chování, tyto vlastnosti pak snáze vyniknou.

Táta Jakub ji vždy ale uklidňoval slovy, že nemá buličí tvář, čili oči býka, jsou upřímnější, nežli oči lidí ve vesnici. Bára, která žila v souladu s přírodou, byla nezkažená, měla stejně čistou duši, jako zvířecí tvorové.: „*Ty hloupá, co si z toho děláš, já mám také velké oči. – A nechsi jsou buličí, však to není nic zlého; vždyť se ta nemá tvář umí na člověka mileji podívat než ti tam!*“ – Přitom obyčejně ukázal holí k dědině.¹³⁷

Později, když Bára vyrostla, nenechala si nic líbit. Dokázala se ubránit sama, ať již slovně nebo silou.

Pozdější léta ale, když přišla k síle, netroufala si chasa ubližovat jí, neboť za každou urážku dávala hned oplatky. Silní chlapi nebyli s to ji poprat; kde nevystačila síla, tu užívala všelikých fortelů aneb si pomohla obratností. Tak si dobyla pokoje.¹³⁸

Kromě toho, že se Bára od ostatních liší svou velikostí, silou a vzhledem celkově, ozvláštňují ji i její charakterové vlastnosti a neobvyklé chování. Když si

¹³⁶ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 116.

¹³⁷ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 116.

¹³⁸ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 116.

obyvatelé Vestce neuměli její jinakost vyložit, začali říkat, že je to divé dítě a odtud vzešla přezdívka Divá Bára.

Jedním z rysů odlišnosti je Bářino umění plavat. Naučila se tak jednou od táty, když brodili dobytek přes řeku a Bára spadla do vody, odkud ji vytáhl její věrný přítel pes Lišaj. Běžná činnost, kterou konvencemi a báhorkami svázaná a nevzdělaná společnost neznala. Tradovalo se, že ve vodě je pánem vodní mužik a lidé se vody báli. Bára mužika nikdy neviděla, nevěřila naň, a nebála se jej tedy.

*Zalíbilo se jí plavání tak, že v létě zrána i večer se koupávala, a nejen dlouho plavat vydržela hlavou nad vodou, ale i pod vodou. – O tom umění ale kromě táty nikdy nevěděl.*¹³⁹

Bára byla nebojácná, nebála se chodit o půlnoci kolem hřbitova, nezalekla se ani hada při sběru jahod, dokonce ani bouřky. Lidé brali bouřku jako hněv Pánaboha. Bára si rozšířila znalosti díky Elišce, která jí občas předčítala knihy, základ vědění. Bouřku brala jako mocnost božskou. Lidé ji nechápali, tím spíše se domnívali, že je Bára chráněna nějakou nadpřirozenou mocí. Bára, prosté děvče obecního pastýře, dokázala svou bystrostí uplatnit i těch pár vědomostí získaných při čtení od Elišky. Lidé ve vesnici měli větší možnost se vzdělat, navzdory tomu jejich rozum zůstal zatemněn. Bára byla velmi pobožná, zřejmě také jako jedna z mála brala svou lásku k Bohu vážně a upřímně.

*„Elška z fary mi četla jednu knížku, tam stálo, že se nemáme bouřky bát co hněvu božího, že máme v ní obdivovat mocnost božskou. Pan farář vždy káže, že je Bůh nanejvětš dobrotivý, pouhá láska, která by to bylo, aby se na nás tak často hněval. Já miluju Pánaboha, a proto se nebojím jeho posla.“*¹⁴⁰

Pro vyzdvižení kladných vlastností nekonvenční Báry autorka v povídce konstruuje několik záporných postav, jakou je např. žena kostelníka Vlčková, která svou pokryteckou "řádnost" skrývá za dobovými konvencemi chování. Nesympatičnost postavy je zde prvoplánově zdůrazněna už detaily vnějšího fyzického popisu a způsobu mluvy, stejně prvoplánově je zachyceno vyjadřování obou manželů:

¹³⁹ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 117.

¹⁴⁰ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 119.

Když Bára s Josífkem do dveří vešli a zvoneček zazněl, vyběhla kostelníková do síně; majíc konec dlouhého nosu skřípnutý v brejlích, křikla huhňavým hlasem: „Co si to tu vedeš?“ - Josífek zůstal, jako když ho spaří, sklopil oči a mlčel. Bára také oči sklopila a mlčela. ... a kostelník po chvíli zařval na Báru a jejího psa Lišaje: „Hned se mi s tou mrchou šikujte, odkud jste přišli!“ - Bára nedala si dvakrát kázat, zavolala na Lišaje, kterého ještě kostelník rákoskou notně švihl, a utíkala, jako by za ní hořelo.¹⁴¹

Kostelníkova manželka příznačně užije pro označení dívky dehonestujícího středního rodu, její muž se nevyhne vulgarismu. Je zarážející, že kostelník s manželkou, rádo by pobožní lidé, kteří by měli jinak ctít lásku k bližnímu, mají tak nevybíravé způsoby chování. Kostelník dokonce uhodí Lišaje rákoskou. V ukázce je zřetelná naprostá povrchnost lidí, jejichž pravá podstata se právě projevila. Bára i přes neuctivé chování chlapcových rodičů vždy slabšího Josífka chrání, a nejen ho, Bára přirozeně ochraňuje všechny, kteří pomoc právě potřebují.

Naopak velmi přívětivě přijmou Báru i s Lišajem na faře - pan farář a jeho dcera Eliška, Bářina nejmilejší, skutečná přítelkyně.

Jen jednou byl vzhůru; tu mu běžela Bára políbit ruku – a on ji pohladil po hlavě, řka: „No jsi hodná; jděte si hrát, jděte, děvčátka!“ – Také panna Pepinka, sestra pana faráře, byla hodná. ... vždy jí dala veliký kus chleba s medem nebo buchtu k svačině, větší než Elšce.¹⁴²

Bára se cítí na faře šťastná. Eliška byla velmi milá, hodná, opravdová a měla Báru velice ráda, tak jako Bára ji.

Elška ani jedinkrátě Báře se neposmála, měla – li co dobrého, rozdělila se s ní, a často vzala Báru okolo krku a říkala: „Báro, já Tě mám tuze ráda.“¹⁴³

Bára je svým vzhledem porovnávána s Eliškou. Bára má tmavé, nejemné vlasy, hrubá chodidla, velké oči, kdežto u Elišky je zvýrazněna její celková jemnost, její jemné vlasy, jemný vzhled, hebká chodidla. Vzhled dívek je kontrastní, ale obě dívky se podobají svou vnitřní citlivostí, opravdovostí, schopností lásky k druhému člověku.

¹⁴¹ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 120.

¹⁴² Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 121.

¹⁴³ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 123.

Když se po louce honily a Elšce se rozpletl vrkoč, tu prosívala Bára: „Nechte Elško, bych Vás zapletla, vy máte hebkounké vlásky jako len, já vás ráda zaplítám.“ – Když to děvče rádo dovolilo, s libostí se probírala v hebkých vlasech, krásu jejich obdivovala, jsouc pak s pletením hotova, přehrnula svůj hrubý vrkoč kupředu, přirovnala k Eliščinu, řkouc: „To je rozdíl.“ – Ano, Eliščiny vlasy podobaly se vedle Bářiných zlatu vedle kaleného ocele. A přece nebyla Eliška s nimi spokojena a přála si mít tak černé jak Bára.¹⁴⁴

Když děti trochu povyrostly, Eliška odjela na výchovu a studium na tři léta do Prahy. Pomocnicí panny Pepinky se stane dobrosrdečná Bára.

Když se jednou panna Pepinka trochu roznemohla a Bára ji s největší ochotností obsluhovala, přesvědčila se o dívčině věrnosti a dobrosrdečnosti tak, že si ji v čas díla na faru brala na pomoc k své ruce, a konečně tolik důvěry do ní měla, že i klíč od spižírny jí svěřila, což byl u panny Pepinky největší důkaz náklonnosti.¹⁴⁵

Již v předchozí povídce je zmíněno, že jedním z rysů ušlechtilého lidu je čistota. I v této povídce je zdůrazněna, zvláště pak čistota Bary, která má na rozdíl od jiných děvčat jediný oděv, ale žádná nechodí tak čistě oděná jako ona.

Pastýrna byla malá chalupa, nejmenší z celé vsi, ale snad nebyla mimo fary nikde větší čistota jako tam. Stůl, lavice, dvě židle, lože, truhla a stav byl všecek nábytek, byl ale čistý jako sklo. – Zdě bílé jako křída, strop udrhnut leštil se, jak by z ořechového dřeva dělán byl... všude a na všem bylo vidět, že obyvatelé chyžky málo potřeb znají, stvoření ale, které v ní vládne, že není prosto krasocitu.¹⁴⁶

Ani jediné děvče ve vsi, nevyjímajíc služebné, nechodilo si tak prostě jako Bára, ale ani jediné nevyhlíželo celý týhoden při práci tak čistě jako ona. Košile její, u krku a u rukou sebraná, velmi hrubá byla, ale bílá vždy jak padlý sníh.¹⁴⁷

Podle popisu je zřejmé, že Bára pochází z velice chudých poměrů. Z jedné scény, kdy si povídá s Eliškou, se dozvíme, že chodí dokonce bosa. *Suknice tmavá,*

¹⁴⁴ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 123.

¹⁴⁵ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 126.

¹⁴⁶ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 131.

¹⁴⁷ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 131.

*vlněná, zástěra též hrubá, plátěná, byl celý její oděv, v neděli jen se obula a vzala šněrovačku, v zimě přidala vlněný kabátek.*¹⁴⁸

Jak je pro maloměstské poměry typické, závistivým sousedkám nebylo přátelství Elišky, která pocházela z lepších poměrů, s Bárou, dívkou z dobré rodiny, ale chudou, vhod, a snažily se o rozbití přátelství. Tady se projeví věrnost a upřímné přátelství Elišky k Báře, když se rozhodla, že ostatní děvčata někdy navštíví, ale Bára že zůstane její nejmilejší družkou.

*Přátelství těch dvou děvčat nebylo ale sousedkám vhod, začaly si povídat, proč se panna Elška jen s pastýřovic druží, že se to pro ni nesluší, že by měla spíše s rychtářovic, konšelovic a jinými se družít. Schválně se o tom mluvilo hlasně, aby se to doneslo panně Pepince k uším.*¹⁴⁹

Když se Eliška vrátila z Prahy, přivezla kamarádce korále na krk. Bára velmi mile, vděčně, se svou typickou upřímností, poděkuje.

*„Ach Elško, vy jste ještě taková hodná, jako jste bývala, ale jste ještě hezcí; kdyby to nebyl hřích, řekla bych, že jste podobná k Panence Marii na našem oltáři.“ .. „Bože chraň, mluvím, jak srdce velí. Já se nemohu pohledu na vás ani nasytit,“ upřímně řekla Bára.*¹⁵⁰

Z jednoho rozhovoru s Eliškou je patrná Bářina skromnost. Bára si o sobě myslí, že nemá na ženicha nárok, že je chudé, prosté děvče, na rozdíl od Elišky. V kontrastu se nyní ocitají materiální poměry dívek. Rozumná Eliška však ví, že lidé jsou si rovni nehledě na jejich finanční situaci. Němcová nastiňuje často charakter a materiální statky v souvislostech.

Z povídky můžeme vyčíst, jak se někteří lidé tímto nenechají ovlivnit a je pro ně důležité duchovní spříznění s přáteli, nefalšované čisté jednání, jsou charakterově stálí. Jsou však také lidé, kteří se řídí jen materií, hodnotí také ostatní jen podle majetkových poměrů. Ti, ač jsou bohatí, jsou svým způsobem chudí. Jsou ochuzeni o čistotu lidského ducha a pravost, o rozumné myšlení, o hodnoty jako je láska k bližnímu, přátelství. Bára

¹⁴⁸ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 131.

¹⁴⁹ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 133.

¹⁵⁰ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 128-129.

s Eliškou představují první pól, vybrané vedlejší postavy venkovské společnosti pól druhý. Velmi poučná a hřejivá jsou následující slova:

„Kterak to mluvíte, Elško, mne málokdo miluje, vás každý – vy budete bohatá, já jsem chudá, vy jste krásná, já jsem nehezká, vy učená, já sprosté, hloupé děvče – a měla bych myslet na muže a vy ne?“

- *„Tetinka mi vždycky říkala, že to přijde na libost, jednomu svědčí karafiát, druhému růže, třetímu fiala; každé kvítko najde svého obdivovatele, každé má svoji krásu. – Nesnížuj sebe, nepovyšuj mne, jsme si rovny.“¹⁵¹*

Když se Eliška svěří Báře o lásce k Hynkovi, je Bára zobrazena jako senzitivní a chápavá žena. Rovněž se v úryvku vyskytuje slovo pláč, vyjadřuje se tak emočně zatížená situace. Scéna je navíc umocněna popisem krásného podvečerního prostředí.

„Tíží-li vás něco, svěřte se mi, u mne to zůstane pochováno jako v hrobě,“ pravila Bára. Elška položila mlčky hlavu na Bářino rameno, obejmula ji a jen plakala; - Bára jemně jako matka svoje děcko k sobě ji přivinula, libajíc rusé její vlasy. – Vysoko nad hlavami děvčat skřivan pje se vznášel, nad vrcholemi zelených lesů vycházelo slunce a polilo zlatou září zelené údolí.“¹⁵²

O pár dialogů dál potvrzuje Eliška svými slovy předchozí myšlenku, že je láska důležitější, než bohatství.

„Bohatý? To nevím; ale co z toho. K čemu bohatství.“ – „To je pravda, ale tetinka bude chtít, abyste si vzala bohatého a dobře se zaopatřila.“¹⁵³

Výstižně je zobrazen pan správce, který se měl stát Eliščiným ženichem. Představuje zápornou postavu, přímý opak dobrého člověka. Je úlisný, falešný a sebestředný.

Správce byl velmi bojácný, ale navzdor tomu se ho sedláci přece báli, on totiž nahražoval bojácnost svou lstí a mstivostí, kterou jim pak splácel; - k lidem, od nichž jakéhož užítka očekávat mohl, byl velmi úlisný a zdvořilý, jinak hrubý člověk. Byl také

¹⁵¹ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 134.

¹⁵² Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 136.

¹⁵³ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 137.

*velice skoupý; jedinou dobrou vlastnost mu nemohl nikdo upřít, totiž tu, že byl bohat. Ano, bohat byl pan správčí Kilián Sláma, a to byla pěkná vlastnost, která se panně Pepince při něm líbila; ...*¹⁵⁴

Eliška si ale bohatstvím nenechá pomotat hlavu. *Ona sama nevážila si pana správce víc než prachu v očích, a nebyla by ho chtěla, kdyby jí panství byl podával.*¹⁵⁵

Správce myslí vskutku jen sám na sebe a na své dobro. Jakmile se roznese novina, že ve vesnici straší, potenciální nevěsta ho přestane na pár dní zajímat. Po pár dnech se dostaví, a ačkoli je odpověď jeho vyvolené vyhýbavá, jeho krátkodobé blaho spočívá v tom, že se dobře nasytí. *Navzdory mrzutosti chutnalo mu jídlo i pití jak náleží a tváře mu jen hořely.*¹⁵⁶ Lidé z vesnice jsou si podobní. Začnou zpytovat svědomí, až když přichází hrozba, činí tak vypočítavě, nikoli upřímně.

Identita strašidla je brzy po vystrašení správce prozrazena. Bára dostane tvrdý trest, má strávit noc na hřbitově. Bára se převlékla za strašidlo, neboť chtěla pomoci své nejlepší přítelkyni od dotěrného ženicha. Činila tak pro svou milovanou Elišku, aniž by se ohlížela na následky. Eliška se přimlouvala za Báru u své rodiny, ale marně.

Již poněkolkáté je zmíněno, že lidé v něco věřili. Neměli-li pro nějaký jev racionální vysvětlení, vymýšleli báchorky. Bářina neohroženost zavdala příčinu povídkám o jejím tajemném původu.

*Každý se divil, kde to děvče té neohroženosti nabralo, - a tu přece jen věřili, že to s ní není samo sebou a že není Bára jako každý jiný člověk.*¹⁵⁷

Někteří se dokonce těšili na pomstu. Bára byla ale smutná jen do té doby, než se dozvěděla, že její prosbě bylo vyhověno a její čin se nijak nedotkne pastýře Jakuba, vždy jí totiž šlo o blaho jiných.

Za Bárou přijde ke hřbitovu otec Jakub se psem Lišajem, nechce ji v tak obtížné chvíli nechat samotnou. Ráno kolem prochází myslivec, a když se dozví, co se stalo, nezůstane nečinně jen stát, ale vyrazí dveře a čekají všichni spolu. V té chvíli

¹⁵⁴ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 139.

¹⁵⁵ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 140.

¹⁵⁶ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 146.

¹⁵⁷ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 151.

vyzná Báře, že jí má již dlouho rád a nabízí jí, aby odešla z Vestce do jeho kraje, kde ji budou lidé milovat. Současně s Bárrou odejde oddaně i její otec Jakub. Namísto lidmi očekávaného pokoření se k údivu vesničanů vrací Bára šťastná, vedoucí se za ruku s myslivcem. Lásku Báře přeje i Eliška.

„Vidiš, Pánbůh ti splatil službu, kterou mně prokázala a za kterou jsi tolik zkusila. – Já věděla, že najdeš i ty člověka, který tě bude milovat. – Jen ji mějte hodně rád, ona toho zaslouží,“ obrátilo se dobré děvče k myslivcovi, podávajíc mu ruku, kterou on upřímně stiskl.¹⁵⁸

Elišku zachrání zase list od tety z Prahy, kde stojí, že jí věnuje celé jmění, pokud si vezme lékaře Hynka. Nakonec se vesnice usmíří před svatbou i s Bárrou, a celý příběh šťastně končí, blíží se dvě svatby.

.. a pozdvihla k němu s usmáním milým oči, jež lidé nazývali buličí, myslivec však za nejkrásnější měl na celém širém světě.¹⁵⁹

Na jedné straně stála Bára, oduševnělá postava, která může pozitivně ovlivňovat lidské společenství, a na druhé straně společnost zkažená, falešná, hrabivá. V tomto kontextu Bářina přirozenost a její vlastnosti zřetelně vynikají. Je jiná, společnost ji nazývá divou, neboť se s ní a s její zkaženou morálkou odmítá Bára ztotožnit.

V předchozí povídce pracovala autorka odlišně. Hlavní hrdinka Karla, s ní i celá společnost, až na výjimky, byla zobrazena kladně, a byly popisovány, a tak vyzdvihnuty kladné vlastnosti lidí. V Divé Báře dává autorka kladné hodnoty a dobré charaktery lidí do kontrastu se špatnou společností a špatné je zobrazeno proto, aby mohlo vyniknout to dobré.

Bára je vzorová postava dobrého člověka v povídce Boženy Němcové. Bára je dobrý, ve svém nitru ryzí člověk. Její chování k přátelům, víra v Boha, jsou skutečností myšlené upřímně, bez přetvářky. Hlavní postava povídky žije v souladu s přírodou, je nezkažená společností, dokáže ocenit skutečné přátele, kterých si váží. Její svědomí je

¹⁵⁸ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 155.

¹⁵⁹ Němcová, Božena: Povídky. Divá Bára. Praha: NLN, 2002. S. 156.

čisté, nevěří na pověry, je nebojácná. Pomáhá druhým v každé situaci a bez ohledu na následky pro svou osobu.

Hrdinka příběhu představuje určitý typ sebeúcty a statečnosti „jinakého“ člověka, který tím odhalí pokrytectví „spořádanosti“ dobových konvencí.

Záporné postavy (úlisný správce, který svou bojácnost maskuje lstivostí), které se v díle objevují, vytvářejí kontrast k postavám kladným (myslivec z hor, který se nebojí postavit zlé společnosti, důležitá je pro něj záchrana Bány. Postaví se k dané situaci rovně, mužsky).

Podstatnou roli zde hraje Eliščina teta. Rozhodne se odkázat svůj majetek Elišce pod podmínkou, že si vezme lékaře Hynka. Tímto chvályhodným skutkem jí pomůže vzít si vytouženého muže.

V povídce se zdůrazňuje motiv dívčího přátelství (stejně jako v *Cestě z pouti*), přičemž jedna z dvojice je vždy krásnějšího vzhledu (ta hlavní) a dostane stejně atraktivního muže. Divá Bára z tohoto modelu vybočuje, není vzhledově klasicky krásná (tuto roli má zde vedlejší postava – Eliška), i přesto dostane hezkého manžela. Bára jsou s Eliškou povahově velmi blízké, obě jsou dobrosrdečné.

Povídky *Karla a Divá Bára* se odlišují od povídek *Chudí lidé* a *Dobrý člověk* romantickými rysy – první v syžetu, kdy se postava Karla rozhodne k razantnímu a nečekanému kroku, prozradí svou identitu a stane se vojákem, v druhém příběhu je to vnější charakteristika divokého děvčete, Divé Bány, s kterou souvisí i popis její exotické krásy. Postavy jsou tedy nějakým způsobem výjimečné, nesou rys odlišnosti, aktivně se snaží bránit údělu, který jim nachystalo jejich okolí (Karle matka, po zkušenostech s vojnou; Báře vesničané, kteří ji brali za outsidera).

Hrdinky se vymykají představě „dobrého člověka“, jak jej vnímala dobová většinová společnost. V okolí hlavních hrdinů se nacházejí postavy, které upozorňují na ideální (často lidový) typ „dobrého člověka“. Výlučnost a všednodennost se tak nachází v rovnováze.

V dalších dvou zmíněných povídkách (*Chudí lidé* – Jakub Halina, *Dobry člověk* – Jiří Hájek) je představen jedinec, ničím nevybočující z dobové představy rozšafného a mravně ušlechtilého člověka, který se dobře začleňuje do společenství lidí na venkově, ve vyprávění převažují rysy příznačné pro *biedermaier*. Naopak v blízkosti tohoto klidného typu se nachází postavy, které se dostaly do víru romantické zápletky (vysmívaná Andula, nebo Madla, která se vzepřela vůli rodičů a utíká před nechtěným ženichem). Celou situaci zklidňuje svým rozumným jednáním hlavní hrdina povídky, i tady panuje díky němu harmonie.

3.8 Chudí lidé

Povídka *Chudí lidé*, s podtitulem „obraz ze života“ byla uveřejněna na sklonku roku 1856 v katolickém kalendáři *Poutník z Prahy*. Němcová povídku přizpůsobila výchovnému ladění kalendáře (melodramatické příběhy hlavních postav, schematicky příkladná postava Jakuba Haliny, obrázek životních principů manželů Hlouškových).¹⁶⁰

Děj povídky se odehrává v městečku K., zřejmě v Červeném Kostelci, kde autorka strávila první roky po svatbě s Josefem Němcem. V povídce uplatňuje několik reálných faktů, jedním z nich je požár města v roce 1831, nebo postava kupce Hlouška (ve skutečnosti Hůlek). Zabývá se tehdejšími problémy venkova, úpadkem tkalců a kupců, vystěhovalectvím do Ameriky.¹⁶¹

Dobrého člověka ztělesňuje svými kladnými charakterovými vlastnostmi především hlavní hrdina povídky, Jakub Halina, obklopen hodnými lidmi z vesnice. Dobrota lidu vyvrací tvrzení jednoho představitele vyšší pražské společnosti, uvedené na začátku povídky, že „sprostý lid je špatná, zlodějská luza“. Aby vyniklo ušlechtilé jednání hlavního hrdiny, Jakuba, vyskytují se v povídce i obyvatelé venkova, kterým v duši právě dobrota nepanovala, když nechápali myšlení a jednání Jakuba Haliny. Halina šel ale těmto lidem příkladem a stejně jako Divá Bára mohl v důsledku zmírnit zlo ve společnosti.

Vypravěčkou příběhu v Ich-formě je městska paní, přijíždějící do městečka K. Obraz ze života je komponován jako série scén, vyprávěných obrazů, příběhů ze života dobrých lidí, se kterými se paní setkává, a kteří jí vyprávějí o svých rozmanitých životních zkušenostech. Dozvídáme se o osudech několika lidí, a výpovědi o nich vypravěčka předkládá podobně, jako se to děje v žánru črty, „obrazu“, či jakési umělecké reportáže.

Paní se ubytuje u manželského páru obchodníků, manželů Hlouškových, díky kterým se později seznámí s vojenským vysloužilcem Halinou. Jak jsme již dříve zmínili, jedním z rysů ušlechtilého lidu je čistota. Manželé Hlouškovi bydlí v domě,

¹⁶⁰ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, 2002. S. 509-510.

¹⁶¹ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, 2002. S. 510.

který se od ostatních domů liší čistou úpravou, čistota a lesk jejich domu jsou velmi zřetelné.

Celé průčelí bylo bílé jako sníh; ...Pak se vyznamenával ještě zídkou, která celou šířkou domku zděna byla a bílými dlaždicemi pokladena. ..Síň byla asi jen dva kroky široká, ale zdála se širší, protože byla světlá, vybělená, bílými dlaždicemi vydlážděná. ..Zaklepací na druhé, na pobídnutí, abych vešla, vešla jsem do prostranné, čisté světnice. ..¹⁶² Rovněž tak čistá a světlá je síň, přes kterou se dostávají do pokoje „vyběleného jako křída“, kde bude paní bydlet.

U kolovrátku předla len domácí paní, vyznačující se baculatou tváří, ze které vyzařovala přívětivost a veselost. Domácí pán byl spíše střízlivé, hubené postavy, ale také „velmi dobrého vzezření.“

Protože Hlouškovým nedopřál Pánbůh vytoužené děti, vzali si na výchovu neteř Franclu, tím zároveň pomohli i jejím chudým rodičům. Dobrota jejich srdce je patrná ze skutečnosti, že krásnou dívku mají rádi jako svou vlastní. Dali jí všechnu svou lásku a vychovali z ní dobré, pracovité, nábožné děvče.

Ale ať mi nikdo neřekne, že nemůže mít matka dítě ráda, když ho nezrodila. ... Já to vím podle sebe, a děvče nemá tak důvěry k rodné matce, jako ke mně; a sestře jsou také bližší ty, co má doma a s nimiž přivykla. – Můj starý aby měl jednou někoho k své ruce, vzal si chlapce jednoho na starost také od sestry.

Když se po první noci v novém obydlí svěruje vzácná paní se svým snem panu Hlouškovi, ten vyjadřuje své přesvědčení, že dobrých lidí je více na světě než zlých.

„Zdalo se mi, že jsem přišla mezi samé dobré lidi,“ povídám. „Dej Pánbůh!“ přisvědčil domácí, „to je to nejlepší. Říká se: mezi dobrými lidmi že ráj. – Věřte mi, paní, ono je přece více dobrých lidí na světě než zlých. – A kam by se dělo, nemůže býti více koukole než pšenice; kdeže bychom se octli!“¹⁶³

O domácích se povídalo, že jsou podivínové. Tato negativní vlastnost jim však byla přisouzena paradoxně za jejich pořádnost a neobyčejnou čistotu. Přísloví uvedené v textu uvádí věc na pravou míru: „Jakým kdo jest, to v jeho moci, a jak o něm se myslí

¹⁶² Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 159.

¹⁶³ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 174.

a mluví, to v cizí, ..¹⁶⁴ Hlouškovi byli zkrátka veselí, spokojení lidé, byli šťastní, že jim Pánbůh nadělil kolem sebe hodné lidi i dobré živobyty. Skoupí byli pouze na ty, kteří si z žebráctví učinili řemeslo. Mysleli naopak na ty, kteří pomoc skutečně potřebovali, našetřené peníze o Vánocích rozdělili mezi tři chudé rodiny. Činili tak tajně, neměli potřebu veřejného obdivu, což je šlechetná vlastnost.

„Máme se dobře, Pánbůh nám požehná. Jakpak, kdybychom si každý den s něčím na ty vzpomněli, co nemají ničehož?“ A tak povstala ta pokladnice.¹⁶⁵

Seznámení s Jakubem Halinou proběhne při příležitosti, kdy paní hledá posla, který by doručil peníze a písemnost do jednoho místa v horách. Pan Hloušek se vyjádřil, že nezná ve městě bezpečnějšího člověka, za kterého by mohl ručit. Paní domácí zase přidává, že je to poctivý člověk, vtělená úslužnost a dobrota.

Jakub Halina byl vysoký, mohutný, sympatický muž. Jeho hlava byla nezvykle hezká. Oči byly modré, působící dobrým dojmem. Pleť vypadala svěže, hladce, skoro jako tvář dívky. Mladistvě působil i jeho jemný hlas. Nekorespondovaly pouze šediny.

Pozdravil, ale kdyby nás bylo více bývalo v pokoji, nebyla bych věřila, že ten mládenecký hlásek vyšel z prsou tohoto silného muže. Hlava jeho byla neobyčejně pěkná. Čelo vyklenuté, nad obočím as tři hlubší linie; z čela až do polovic hlavy nebylo žádných vlasů, ale vzadu a podél skrání byla lebka hustě šedinami obrostlá, které se mu v týle a za ušima stáčely v kroužky. Nos orličí, ústa pěkně stažená, pysky úzké a za nimi zdravé bílé zuby. Bradu trochu dohora vyhrnutou a uprostřed malý důlek, bradu to, která sluší tvářím ušlechtilého rázu. Pleť velice čistou, ba svěží jako u děvčete, s kterou jeho šediny ani nesouhlasily, oko modré jako nebesa, čisté, výrazu skoro dětinského. Překvapila a mile mne dojala jeho tvář, ale hlasu jeho nemohla jsem dlouho přivyknout.

Jakub je, podobně jako manželé Hlouškovi, považován za blázna, a to pro své příliš dobré vlastnosti. Je velmi hodný a poctivý, nadmíru spolehlivý a starostlivý. Vyniká i svou zručností, nikdo nenaseká tak přesně dříví jako on.

Tak jsem poznala Jakuba, poctivého nádeníka, kterému pod jeho hrubou halenou šlechetnější srdce bilo, než mnohému pod drahým sukem!¹⁶⁶

¹⁶⁴ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 176.

¹⁶⁵ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 179.

Jakub odnesl dle dohody dané cennosti do hor, čtvrtý den se vrátil k paní se psaním, ve kterém pán z hor velmi chválí jeho dobrotu. Je nadmíru poctivý, odmítá platbu od paní, když už jednu obdržel od adresáta z hor. Je přemlouván, aby si peníze vzal, když si ho paní najala, on přesto odmítne. „*Posel, kterého jste mi poslala s penězi a listem, je vzor správnosti a poctivosti, to jsem seznal.*“ .. – „*Přál bych, aby takových diamantů více bylo na světě mezi chudinou.*“¹⁶⁷

Je také velice pobožný, modlí se ráno i večer, každý den chodí na mši svatou. Jen radost mu schází, nikdy se neusměje, v kostele za sloupem dokonce pláče. Později se z vyprávění dozvíme, že důvodem jeho smutku je nenaplněná, nešťastná láska. Jeho milá totiž brzy odešla z pozemského světa.

*Ale zato se dlouho modlí ráno a večer; rád chodí každý den na mši svatou. Když nemá napilno, to ho můžete vidět každý den v kostele; klečívá v koutku za pravým sloupem a vždy pláče. Je vám to dobrý člověk; škoda, že se nikdy nesměje.*¹⁶⁸

Sestra výše zmiňovaného hrdiny se jmenuje Andula. Je tomu dávno, co se pomátla na rozum, má křivou nohu a zvláštní, ošklivý návyk, směje se každou chvíli bezdůvodně. Musela s matkou dříve sloužit u bohatého rodu Martoňků, kteří se k ní chovali hrubě, musela dětem dělat cvičenou opičku, dokonce snad byla bita a z toho se rozvinulo její postižení. Bratr na ni však nezanevřel, stará se o ni, zná její povahu, dokáže ji ovládat a uklidnit, zaměstnává ji prací. Šetří pro ni také vydělané peníze.

*Měla velké černé oči, ale beze všeho výrazu; okolo úst divné trhání nervů a přes chvíli se zasmála. Kdo tomu nebyl uvyklý, až nemile ho dojal ten studený, prázdný řehot. Když pak ji Jakub okřikl: „Andulo, pamatuj se!“ , tu hned přestala. Při práci mu ale statečně pomáhala; byloť vidět, že i s ochotností.*¹⁶⁹

Navzdory postižení, které Andula kvůli Martoňkům utrpěla (navíc i otec s matkou byli uzurpováni), při požáru města pomohl Jakub zachránit této neohleduplné rodině část majetku. Má dokonce v oblíbě Martoňovic dceru Florinku, což svědčí o

¹⁶⁶ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 183.

¹⁶⁷ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 184.

¹⁶⁸ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 185.

¹⁶⁹ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 186.

otevřenosti a láskyplnosti Jakubova srdce. Florinka byla od raného věku vychována u jiných lidí, zůstala proto nezkažena.

Jakubova laskavost, obětavost a ochota pomoci v každé situaci, nehledě na to, jak jeho rodině někteří lidé ublížili, nezná meze. Při požáru pomohl schovat viníka, myslivce.

Jakub jako dobrý přítel, poctivý člověk a pracovitý dělník byl oblíben u Hloušků, stejně tak i na faře. Jiní lidé ho příliš neznali, proto si neuměli vyložit jeho dobrosrdečné chování a mluvili o něm jako o bláznů. Jakub ale obětavě pomáhal všem lidem z městečka K. Tajně se snažil pomoci v noci na úkor vlastního spánku i místnímu postaršímu hrobaři, aby neztratil službu. Činí tak z vlastního přesvědčení pro dobro lidí, s pomocí Boží. Jindy zase přenesl děvčata, včetně Florinky a vzácné paní, přes řeku.

On ale každému byl úslužný, ku každému upřímný. Když nastaly pršky, sněhy, bláta, tu ho bývalo vidět každé poledne a večer, jak přenáší děti ze školy přes bláto a vánice na náměstí. Tu zase pomohl donést staré babičce kolovrat, vida ji vléci se s ním do prástvy, tu těžké ženě vody sám nanosil. Všeho toho on si povšimnul, jakkoli se zdálo, že jde s hlavou sklopenou; kde třeba bylo úslužné ruky, nebylo rychlejší nad Jakubovou.¹⁷⁰

„Jak Pánbůh dá. Dělán, co jsem si umínil, sloužím Pánubohu a lidem, jak umím a mohu, a prosím Boha, aby tu moji službu pokorně přijal, když už nemohu být více platen.“¹⁷¹

Paní z rozhovoru s Jakubem vytušila, že má Florinku z rodu Martoňů rád, ačkoliv tento rod ublížil mnoha lidem, i rodině Jakubově. Jakub neoplácí zlo zlem, je věrný víře a Božím zákonům.

„To je dobré děvče!“ – „Vid'te, vzácná paní, vid'te, dobrá je, a milá. Oh, já bych pro ni do ohně šel,“ s velikou horlivostí řekl Jakub. – „Vy se tedy, Jakube, nehněváte na tu rodinu, dokonce ne?“ – „Ne, ne! Vždyť se každý den modlíme, ,O d p u s t' n á m n a š e v i n y' – musímeť tedy i my odpouštět.“¹⁷²

¹⁷⁰ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 200.

¹⁷¹ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 202.

¹⁷² Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 204.

I tento dobrý člověk měl však dříve své nedostatky. Dobrotu ukrytou hluboko v jeho srdci pomohla probudit láska dívky Marietty, což se dozvídáme z Jakubova vyprávění o jeho milé. Než potkal tuto dívku, které zachránil život, byl rozhodnut se Martoňům za své rodiče i zuboženou sestru pomstít. Mariettina životní moudrost přivedla Jakuba na správnou cestu. Naneštěstí však brzy zemřela, od té doby se už nikdy neusmál.

*Pánbůh že chce, aby lidé vespolek žili, jako by na jednom chlebě žili, aby si odpouštěli – a ne aby se nenáviděli. Já si vzpomněl na Martoňovic a začervenat jsem se.*¹⁷³

*..., když mi ruku podala, viděl jsem, že tomu tak, a více mne její láska povýšila, než kdyby mne byli vysadili na trůn. Před obrazem Rodičky boží vyznal jsem se jí ze všech svých chyb a zlých náklonností, slibuje, že se vynasnažím být čím dále tím lepším, abych se jí hodným stal.*¹⁷⁴

Jakub byl člověk spokojený, obětavý, rád pomáhal ostatním, pomoc druhým bral téměř jako své poslání. Díky tomu že konal dobro, byl šťastný.

*Odlesk onoho rájského poklidu, který spočíval ve srdci Jakubově, neodrážel se jen na jeho tváři, ale i ve všech jeho činech, jenže ho málokteré oko pojalo. – Také v jeho chaloupce jsem byla. Měl malou květnou zahrádku při ní a zdě byly obrostlé bobem. Uvnitř bylo sprostě, ale čisto.*¹⁷⁵

Jenom díky Jakubově obětavosti se mohla vdát jeho oblíbená přítelkyně Florinka. Našetřil jí totiž potřebné peníze na svatbu a živobytí. Činil tak ale opět v tajnosti, nepotřeboval veřejný obdiv, což je obdivuhodný čin, který svědčí o jeho upřímnosti a šlechetnosti.

„Jen to přijměte! Dar ten je dávno, jak vidíte, vaší nevěstě přichystán. Pochází od nejšlechetnějšího srdce, které znám, které miluje Florinku i vás.“

.. Paní, já si to vždy myslel, že je ten člověk lepší než my všickni dohromady.

.. A zůstalo to při nás. Žádný netušil, že ten nepatrný Jakub v haleně jest ono šlechetné srdce.

¹⁷³ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 215.

¹⁷⁴ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 217.

¹⁷⁵ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 219.

*.. Jakub byl také mezi hostmi, ale stál u svého sloupu pokorně, jenže ve vojenském šatu. Tvář jeho zářila neobyčejnou radostí a z oka padala slza za slzou.*¹⁷⁶

Tak se Florinka za pomoci Jakobovy šťastně vdala a odešla s manželem do jejich nového domu. Jakub zůstal se svou sestrou v rodném domě a i nadále sloužil lidem.

*„A Jakub?“ ptala jsem se ho. „Nechce opustit svou chaloupku a sestru, která často stůně. To víte, co vždy říká: ‚Budu sloužit Bohu a lidem, až dosloužím!‘“*¹⁷⁷

Jakub Halina je dobrý, poctivý, skromný a nadmíru pracovitý člověk. Je velice obětavý pro druhé, za svou dobrosrdečnost a laskavost nepotřebuje být na veřejnosti obdivován, svědčí to o šlechetnosti jeho srdce. Činit dobro pro druhé bere jako jakési poslání, tato činnost ho naplňuje a činí šťastným. Je to člověk citlivý, upřímný, který se řídí božskými zákony. K spravedlivému chování ho vedl vždy jeho otec.

Jakubův ryzí charakter se ale projevil teprve později. Dobrota ukrytá v jeho nitru vyplula na povrch díky životní moudrosti a lásce, k níž ho přivedla dívka Marietta. Ta mu také pomohla překonat touhu po pomstě jednomu měšťanskému rodu - Martoňům, který Jakobově rodině napáchal neskutečné zlo. Toto je velmi zřetelné na sestře Andule, která přišla kvůli jmenované rodině o rozum. Bratr však na sestru nezanevřel, chová se k ní hezky, stará se o ni, šetří pro ni peníze. Dokonce pomůže zmiňovaným měšťanům při velkém ohni v městečku, upouští tak od pomsty a zůstane „čistý“.

Jakub pocházel z chudé rodiny, byl dobře vychován. Jeho kladný charakter je rozvíjen také dobrými lidmi, kterými je obklopen, a se kterými se setkává.

Prostřednictvím zobrazené dobroty Jakuba Haliny vychází najevo nepoctivé a povrchní jednání společnosti, které bylo na denním pořádku. Společnost, která nezná slušné, poctivé jednání, nazývá Halinu bláznem. Nikdo by jistě neodmítl druhou nabízenou platbu, jen dobrák, skromný a ohleduplný Jakub. On je také nadmíru obětavý

¹⁷⁶ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povědky. Praha: NLN, 2002. S. 222-224.

¹⁷⁷ Němcová, Božena: Chudí lidé. In: Povědky. Praha: NLN, 2002. S. 225.

a nápomocen druhým, u ostatních bychom asi pomoc hledali marně. Jakub se stává kvůli kladným vlastnostem outsiderem ve společnosti lidí nepoctivých a pokryteckých.

Jakub je stěžejní, kladná postava této povídky, mohli bychom mluvit o portrétu Jakuba Haliny. Výrazným prvkem díla je dobrota hlavní postavy (značně idealizovaná), snahou autorky je didaktické působení.

Na postavě Jakuba Haliny oceňujeme obzvlášť jeho velkorysost (obdaroval tajně Florinku). Stejnou úctu si zaslouží za svůj tajný dar třem chudým rodinám i manželé Hlouškovi. (V tomto aspektu se zmíněným postavám podobá i Verunka z *Cesty z pouťi*).

V povídkách Boženy Němcové jsou hlavními hrdinkami obvykle ženy. Povídka *Chudí lidé* tvoří v tomto ohledu výjimku. V *Dobřím člověku* vystupuje také hrdina mužského pohlaví, pozornost je však stejnoměrně rozdělena mezi Hájka a Madlu.

Povídka nese typické rysy *biedermaieru*, ale nacházíme zde také motivy příznačné pro romantismus - postava Anduly, která se ocitá na okraji společnosti a je vysmívána, ale tento romantický prvek je tlumen charakteristickým morálním chováním „dobrého člověka“ Haliny, který se svou sestru snaží do společnosti začlenit. Jde tady o ovládnutí vášní, typických pro romantického hrdinu, a podtržení ctností, ceněných v životním způsobu *biedermaieru*.

3.9 Dobrý člověk

Povídka byla uveřejněna v časopise Posel z Prahy roku 1858. Autorka propojila obraz dobrého člověka (Jiří Hájek, Madlenka, její teta, paní Kateřina a její manžel) s problémy tehdejší české společnosti, které se dotýkaly českého služebnictva a učedníků.

Objevuje se motiv cesty, velkoměstský ruch, těžký život českého lidu - a zvláště pak nelehké začátky mladých lidí ve Vídni - vlastenectví.¹⁷⁸

Dobrého člověka představuje vozká Jiří Hájek, jeho milá, Madlenka vyniká také kladnými vlastnostmi. Dvojice je obklopena dobrými lidovými postavami, které s nimi soucítí a pomáhají jim, zvláště Madlenčinou tetou a paní Kateřinou ve Vídni.

Obchodní trasu od Náchodu k Vídni křižoval od nepaměti pantáta Hájek, který byl u lidu více oblíben, než pán v kočáře. O jeho věhlasu svědčí i fakt, že ho ve Vídni nazývali velkým českým vozkou.

Lidé si o něm říkali, „Ten Hájek, to je člověk, jako obr!“ Měl totiž vysokou, rozložitou postavu, jak se na řemeslo vozky sluší. Jeho tvrdší rysy naznačovaly ráznou povahu, ale jeho jasné modré oči prozrazovaly dobrotu v srdci.

Byl Hájek muž vysoký, mohutných oudů, jak se k jeho zaměstnání dobře i příslušelo. Vysoké jeho čelo a široká brada s hlubokým důlkem ukazovaly na ráznou povahu, v jasných modrých očích bylo ale také viděti velikou dobrotu srdce. Když se smál, objevily se dvě řady silných bílých zubů jako zeď. – Vlasy tmavokaštanové nosíval přistřižené jak se říká „podle rendlíku“ . . .¹⁷⁹

Hájek byl poctivý, úslužný, obětavý člověk, milosrdný, pomáhal nezištně. Bral na vůz i cestující, kteří si svezení nemohli dovolit. Vozil mladé učně do Vídně a tam jim také vždy doporučil dobrého pána, aby se nedostali do špatných rukou. Konal tak z vlastního přesvědčení, nebyla to jeho povinnost. Přesnost a řád vládly jeho řemeslu. Lidé jej měli rádi a úspěch mu přáli. Říkalo se o něm:

¹⁷⁸ Kusáková, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 510-511.

¹⁷⁹ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 316.

.. „A jakou on to má správu. Vůz jako ze soustruhu, koně, jen to jiskří, a nákladu, až všecko praští!“ – „Přáno mu, je to dobrý člověk,“ říkávalo se ale vždy, když byla řeč, jaké má v povoznictví štěstí.

.. Ale ono je pořádku takových milosrdných a nezištných lidí, jako byl pantáta Hájek, který vida po silnici takové ubohé vandrovníky jíti, na vůz je bral, po cestě živil a ve Vídni ještě na místo zavedl, jak to od otce již vídal, když s ním co mladík někdy do Vídně jezdíval, kamž starý obyčejně plátno vozíval.¹⁸⁰

K úslužnému chování ho vedl již jeho táta, rovněž dobrosrdečný vozka, díky kterému se naučil i potřebný německý jazyk, a ten vždy synovi říkal:

„Co dobrého uděláš, to nikdy nepočítej – to je jinde zaznamenáno!“ říkával Jiříkovi, a Jiřík podržel slova ta v paměti.¹⁸¹

Jiřík měl rád své koně a choval se k nim velmi ohleduplně. Již tady je zřetelná jeho dobrá duše a správné vychování. Koňstvo nebyla levná záležitost, ale raději si připlatil za více koní, než by nechal dřít jednoho. To jim šlo tedy tahání lehce, jako by ani náklad nevezli. Rád měl také svého bílého psa, kterého jednou našel v zuboženém stavu a zachránil mu život.

„a kdyby to i více stálo, mám zato radost, když vidím, jako moji koníci lehko si před vozem vykračují, jako by náklad ani nevezli; to by mne netěšilo, vidět dobytek se trmáceti a ztěžka tahat, abych ho musel vždy jen tlučením pohánět.“¹⁸²

Jiří uměl velmi slušně s děvčaty mluvit, lépe než jiní chlapi, ale žádná nebyla mu tak milá, aby si ji vybral za nevěstu. To se změnilo ve chvíli, kdy potká Madlenku. Madla je roztomilá, velice pohledná dívka. Je usměvavá, veselá, dobrosrdečná a pracovitá, rychle se dokáže všemu přiučit.

Bylať ale Madlena děvče jako květ. Oči měla černé jako žár a obočí, jako by je namaloval. – V líčku dva důlky – a malou bradičku zarůžovělou, jako lístek z poupěte

¹⁸⁰ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 317-318.

¹⁸¹ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 318.

¹⁸² Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 319.

*růžového. – Ústa malá a rty trochu vyhrnuté, červené, svěží jako malina. Nad širokým čelem sílu světlohnědých vlasů, kteréž se jí sotva v žihonu držely.*¹⁸³

Madla musela utéci do Vídně, aby se vyhnula svatbě s hrubým mlynářem, ke které ji nutil nevlastní otec. V útěku ji podporuje její laskavá teta, sestra zesnulého Madlenčina otce. Činí to nerada, protože dívku dlouho neuvidí, ví však, že není jiné řešení. Starostlivá teta chystá dívce všechny potřebné věci na cestu, ze scény je zřejmé, že ji má velmi ráda, chová se k ní jako k vlastní dceři. Ta také své neteři doporučí spolehlivého a dobrého vozku Hájka.

Ten si roztomilou slečnu ihned oblíbí, dokonce jí výjimečně nabídne své místo na voze. Stará se o ni během cesty jako o sestru. Již zpočátku cítí jakési potěšení z její blízkosti, později si uvědomí, že má Madlenku moc rád. Náklonnost je vzájemná, loučení nebude snadné ani pro jednoho.

*Když tak dlouhou chvíli do krajiny se dívali oba, Madla i Hájek, vztáhl Hájek pravou ruku – v levé držel uzdu – po Madlenině levé, řka hlasem přidušeným: „Madlenko, až se bude slunce k západu sklánět, budem ve Vídni – a rozloučení.“ „Bože, už ve Vídni!“ ulekla se Madla. „Mně se nikdy ta cesta nezdála tak krátká a nikdy jsem tak rád – a tak nerad koho do Vídně vezl jako vás, Madlenko.“*¹⁸⁴

*... – Hlas jeho byl tak dojemný a tvář prozrazovala tolik upřímné dobroty, že Madlena mimovolně tvrdou ruku k jeho srdci přitiskla. „Nemohu, Hájku, nemohu! zavrtěla hlavou a oči se jí zalily.“*¹⁸⁵

Starostlivý Hájek svěří ve Vídni Madlu do služby své známé, Kateřině. To je velmi chápající, laskavá žena, která ve Vídni dříve sloužila, provdala se a zůstala tam. Teď pomáhá lidem ze svého kraje, kteří do nevlídného velkoměsta přijedou. Hájkovi i Kateřině je vděčná za jejich dobrotu spousta mladých lidí.

„Což je o mne, budou-li jen chtít ony můmi dcerami býti,“ usmála se Kateřina. „Pak ovšem přestává vše. Kdyby vás nebylo, já bych si tu starost nemohl vzít na sebe. Je to příliš drahé zboží, než abych je, přijeda sem, na ulici vysypal a náhodě přenechal, kdo

¹⁸³ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 333.

¹⁸⁴ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 343.

¹⁸⁵ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 344.

po něm hmátne; dělal bych si z toho svědomí.“ „Nechci vás chválit, Hájku, ale jářku, když by bylo více tak svědomitých a bližního svého milujících lidí jako vy!“ pravila paní Kateřina, položíc plnou ruku svou na Hájkovo rámě.¹⁸⁶

Kateřina doporučila Madlu do služby jedné „pobožné“ a „dobré“ paní, u které se jí však vedlo velice zle. Tady je zřetelná neupřímná víra v Boha. Paní se uměla věrohodně přetvařovat, aby vypadala ve společnosti hezky, ve skutečnosti se chovala ke svým sloužícím nevlídně a hrubě. Českým lidem nejvíc opovrhovala, už vůbec nesnesla, aby si její služebná zpívala českou píseň. Protože byla ale Madla vytrvalá a dobrá, dokázaly její všechny dobré vlastnosti postupně alespoň trochu změnit paní v lepšího člověka. Hraná pobožnost městské paničky stojí v kontrastu s upřímnou vírou Madlenky.

Ne příliš dobře se protloukal velkoměstem také Madlenin bratr, Vavřinec. Ve Vídni se ale konečně po mnoha letech setkali a nakonec spolu odejdou domů.

Poznala ale Madla záhy, že není vše zlato, co se svítí, ani svato, co se vidí. Pod zevnější uhlazeností, líbezností a citlivostí kryje se začasté největší sprostáctví, surovost a prázdnota srdce. Tak to bylo i u paní, u níž Madla sloužila. – V společnostech, před cizími, nebylo cituplnější, milostnější paní nad ni, podomácku ale byla jiná.¹⁸⁷

Hájek i Madla na sebe vzájemně, odděleni velkou dálkou, často intenzivně mysleli. Jiří byl velice skromný člověk a nebyl si jist, zda by krásná Madlenka chtěla takového nemotorného, nehezkého muže. Byl si však jist, že kdyby byla jeho ženou, dal by jí všechnu svou lásku a snesl modré z nebe. Hájek překonal statečně obavy a za svou milou se vydal pro odpověď. Přišel ve správný čas, ochránil Madlu před mlynářem, který ji ve Vídni vyhledal a rozhodl se jí pomstít. Ještě že byl Hájek robustní postavy, nežádaný mstitel se lekl a utekl. Zamilovaná dvojice si po nešťastném incidentu konečně vyzná lásku.

„Madlenko, já tě mám rád, tak rád – že to ani vypovědět nemohu. Vezmi tu ruku a s ní vše, co mám a co jsem. Je tvrdá, ale měkce tě povede a pro tebe jen pracovat bude.“ ... „Jiříku, tys mně nejmilejší na celém světě a žádný jiný!“ A vyřknuvši to, skryla

¹⁸⁶ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 349.

¹⁸⁷ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 370.

*uzardělou tvář na jeho prsou. I sevřel ji v náruč a líbal, a byl by ji tak líbal a objímal věčně věkův!*¹⁸⁸

Za pár dní se konala svatba Madlenky a Hájka, dvou českých vlastenců, kteří se po obřadu navrátili do své rodné země.

*Když si Hájek krásnou ženu na vůz vysadil a vedle ní sedl, a bujné koňstvo k české straně obrátilo, utřel poslední slzu s líc Madlina a bohatším cítil se býti krále. Ačkoliv přátelé smutně za vozem hleděli, přece přisvědčil i bratr Vavřinec, když paní Kateřina pravila: „Přejme mu ji, je dobrý člověk!“*¹⁸⁹

Jiří Hájek je poctivý, laskavý, obětavý člověk. Pomáhá nezištně všem, kteří pomoc potřebují. Je skromný, citlivý, citově bohatý, pro svou vyvolenou by udělal vše, co jí na očích vidí. Ačkoliv navenek působí rázně, je to v podstatě velmi dobrosrdečný člověk.

V protikladu k němu stojí paní ve Vídni, ke které se dostala jeho milá Madla do služby. Vnější vzhledem a chováním působí vlídně a dobrácky, ale jedná se o hrané, neupřímné chování, ve skutečnosti je zlá. Hodné české děvče ji dokáže částečně změnit k lepšímu. Autorka zpodobňuje těžkou situaci služebnictva a učňů, kteří se vydají do Vídně. Velkoměsto je plné nebezpečí a nástrah, s vlídností, ohledy, s dobrými podmínkami ve službě se setkávají jen vzácně.

Krásná, jemná dívka Madla je Jiřímu v povaze podobná, je dobrosrdečná, upřímná, hodná. Má si vzít na příkaz nevlastního otce nevlídného mlynáře, s kterým by se, co se týká majetkových poměrů, neměla zle. Pro ni není důležitý majetek, ale láska, upřímný cit a souznění duše. Na útěku do Vídně potká Hájka. S Jiřím se do sebe zamilují, zpočátku se obávají si lásku vyznat. Svě obavy jim pomůže překonat upřímný, velký, vzájemný cit, příběh končí šťastně svatbou.

V okolí Madleny a Hájka se nacházejí dobří lidé, ochotni také pomáhat. Je to jednak Madlenčina teta, a druhou vlídnou duší je Jiřího známá, Kateřina. Obě tyto ženy se podílejí na pomoci v překonání překážek v životě těchto ústředních postav.

¹⁸⁸ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 402-403.

¹⁸⁹ Němcová, Božena: Dobrý člověk. In: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 403.

Vozka Hájek je postavou, která svým jednáním symbolizuje tolik potřebný příklad lidské nezištnosti, pomáhá mladým českým venkovanům, zmírňuje těžkosti počátků jejich pobytu v neznámém prostředí, kde by se snadno mohli dostat „na šikmou plochu“.

Povídka vyznívá vlastenecky. Český lid si rád ve Vídni zpívá české písně, navštěvuje zde také český kostel svatého Jana Nepomuckého. Madlenka často vzpomíná na svůj rodný kraj a zvyky zde pěstované, na přátelské rozprávky a pozdravování mezi chasou na vesnici, na zvonění stáda krav, na domácí zahrádku. Potkají-li se ve Vídni čeští krajané, radují se z české pospolitosti, zapějí spolu radostnou píseň, je zobrazena potřeba vzájemného kontaktu českého lidu, který se po letech strávených v cizině rád vrací domů.

I v této povídce najdeme romantické motivy, související především s příběhem Madlenky, krásné a dobré dívky, která se vzbouří proti vůli své rodiny a s pomocí tety tajně unikne před nechtěným ženichem do Vídně. Obzvláště dramaticky se jeví scéna, kdy potenciální ženich, mlynář, Madlu ve Vídni vyhledá, aby se jí pomstil. Již se schylovalo k tragédii, když do domu, právě v nejvyšší čas, vešel Jiří Hájek, který Madlu zachránil od pohromy. Jednání v konfliktní situaci potvrzuje Hájkův charakter „dobrého člověka“. Autorka v jeho postavě vytvořila hrdinu, jenž odpovídá svými ušlechtilými rysy a svou klidnou povahou, také svým začleněním v domácím prostředí představě *biedermaieru*. Hájek pomohl své milé v nesnázi, osvobodil ji od vyhroceného konfliktu, což je typickým prvkem romantismu. Situace tak díky Hájkovi nezašla do romantické krajnosti, skončila šťastně.

4 Základní charakteristika tvorby Boženy Němcové

Tvorba Boženy Němcové pramení z jejího těžkého životního osudu (zklamání v partnerství – nenaplněná láska, smrt nadaného milovaného syna, zrada blízkých a přátel – Sabina, Frič, Lambl, a další). Autorka žila v permanentní chudobě, protože nakladatelé často odmítali vydání jejích děl. Mnohokrát ji zachránily dary šlechticů a přátel z jejího okolí (podobenství v postavě paní Milinské z *Barušky*). Přestože zažívala těžkou fyzickou bolest, byla schopna stále tvořit. Její život předčasně ukončila vážná nemoc (podobnost s osudem Rozárky).

Božena Němcová byla fyzicky i duševně krásná a svobodomyšlná žena, jejíž talent nebyl pochopen dobou. Žila ve složitých ekonomických, politických a intelektuálních poměrech. B. N. by byla pravděpodobně doceněna až dnes (ve svých dílech řešila nadčasová témata), starala by se o potřeby sociálně slabých (*Pomněnka šlechtné duše* – Rozárka).

Autorka byla volnomyšlenkářská, pokroková, nekonvenční v chování, jednání (tyto rysy ztělesňuje *Divá Bára*).

Její hrdinové nepřímou vyjadřují její životní postoje, ideály, hodnoty. Němcová chtěla svým dílem působit na čtenáře, vychovávat společnost, rozvíjet dobro v lidech. Soustředila se přitom na vzorové vlastnosti lidu. Záporné stránky záměrně nezvýrazňovala, používala je pouze jako kontrastní pozadí k vyniknutí kladných jednání, která měla tímto způsobem vejít do podvědomí lidu.

Němcová stavěla do kontrastu vlastnosti městské smetánky (hamižnost, opovržení, povrchnost – postava správce v *Divé Báře*, svůdce Robert v *Sestrách*) s hodnotami poctivých venkovských lidí (poctivost, soucit s trpícím, nemocným – Halina *Chudí lidé*; schopnost hlubokého vzájemného citu – *Chyže pod horami*, *Baruška*, *Sestry*, *Karla*). Němcová hledala dobro mezi obyčejnými lidmi na venkově. Věřila, že chudí lidé jsou svým poctivým založením jádrem národa, velkoměsto přináší postupný rozklad společnosti (*Dobrý člověk*, *Baruška*).

V povídkách je zdůrazňováno vlastenectví (*Karla*), češství (*Dobrý člověk*), sbratření Čechů a Slováků (*Chyže pod horami*).

V uvedených povídkách jsme sledovali výrazné typy postav:

1. postavy, které nezlomil jejich tragický životní osud (Rozárka, Halina)
2. postavy tragické (Hedvika, Rozárka)
3. postavy krásné fyzicky a bohaté duševně (Katuška a Bohuš, Baruška, Johana i Hedvika, Verunka, Hana, Madla)
4. postavy vybavené výraznými morálními hodnotami (Karla - Karel, Divá Bára, Tonka, Franěk, Bětuška, Hájek, Baruška, Burkhard)
5. postavy, které přispívají k nápravě (Marietta, Baruška, Rozárka, Madla)
6. postavy někým pozitivně ovlivněné (Halina, Lesenský)
7. kladné mužské postavy (Hájek, Halina, Bohuš, Burkhard, Karel)

Postavy hlavní jsou vždy kladné, vystavěny na konceptu dobrého člověka. Věří upřímně v Boha, chovají se dle křesťanských zásad (nezištně pomáhají, odpouštějí, jsou skromné, mají soucit s trpícími a slabšími). V díle B. N. převažují v hlavních postavách ženy nad muži, ve vedlejších postavách jsou poměry vyrovnané.

Hlavní hrdinové jsou převážně krásní mladí lidé, kteří nacházejí stejně atraktivního partnera; někdy stejně hodného (*Chyže pod horami*, *Cesta z pouti*), jindy se však krásné hrdinky stávají snadnou kořistí hezkého svůdce – krása může klamat (*Sestry*, *Baruška*). U dalších hlavních hrdinů převažuje spíše krása duševní (*Divá Bára*, *Karla*, *Pomněnka šlechetné duše*). Láska má vždy silnou moc, může být posilujícího, nebo naopak ničivého charakteru.

Němcová v díle vyzdvihuje úctu k rodičům, lásku rodičů k dětem, přátelství, upřímnou lásku mileneckou. Zobrazuje také součinnost lidí, kteří si vzájemně pomáhají nejen v těžkých chvílích.

Autorka zobrazuje i postavy duševně a fyzicky nemocné (Rozárka, Andula). Chce zdůraznit skutečnost, že by se měla společnost o slabé, nemocné více zajímat a trvale je podporovat.

Postavy B. N. jsou schopny hlubokého a upřímného citu, působí věrohodně. „Jejich povaha je vytvářena pouze několika opakujícími se charakterovými znaky. Ty však autorka předvádí v rozmanitých životních situacích a pod rozmanitým zevnějškem, takže nepůsobí schematicky.“¹⁹⁰ Základem vypravěčského pásma i dialogů postav je spisovná čeština s prvky mluveného jazyka. Autorka nechává postavy promlouvat i nářečím, čímž poukazuje k lidové kultuře daného společenství.¹⁹¹

¹⁹⁰ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 485.

¹⁹¹ Kusáková, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. S. 498.

5 Závěr

Postavení ženy ve společnosti 19. století charakterizuje v zásadě podřízenost všemu a všem. Její role je zatížena zkonstatěnými konvencemi ve společnosti. Její ekonomická existence je určena závislostí na jiných. Její společenské uplatnění je významně omezeno na role rodinné (manželka, matka), čímž si žena zajišťuje své materiální potřeby. Zcela výjimečně si může plnit své touhy, přání, intelektuální zájmy, výjimečně dosahuje vyššího vzdělání. Taková determinace prostředím zatěžuje ženy všech společenských vrstev.

Žena – spisovatelka je ojedinělý zjev. Je neodpuštělné, aby intelektuálně převyšovala své mužské protějšky, dala vyniknout svému literárnímu talentu, aby dosáhla úspěchu, slávy a uznání. Je spíše jen trpěna a v lepším případě blahosklonně tolerována.

Božena Němcová žila ve složitých politických, ekonomických a intelektuálních poměrech, mohla být tedy jejich pasivní obětí. Tuto roli odmítla, předstihla tak ve svých postojích a názorech svou dobu. Svobodomyslnost projevovala svému okolí často nekonvenčním až „bohémským“ jednáním.

Duchovní svobodu, volnost, hlubokou víru v dobro a krásu vložila do svého „psaní“. Tím si plnila svoje tužby, tím vyjadřovala svoje obavy o osud národa, jedinců ve společnosti, o morální hodnoty v lidech, o důstojnost žen, atp. Do svých literárních postav promítala svoje představy, jak odvrátit morální společenský rozklad, jak zmírnit bídu, utrpení a nespravedlnost. Němcová hledala v lidech dobro, které v literárních postavách koncentrovala někdy až do „křesťanského ideálu“.

Dobře vychovat potomky a tak vychovávat celou společnost, udržet vlastním dobrým příkladem morální hodnoty v lidech, odčinit dobrými skutky společenské nespravedlnosti, vzkřísit v lidech cit vlastenectví, naději v obrodu národa, v důstojné a oprávněné společenské postavení ženy, vštípit lidem povinnost sociálně myslet a pomáhat všem potřebným, probudit v lidech potřebu vzájemnosti a úcty člověka k člověku; všechny tyto atributy vtělila autorka do postav lidí ve svých povídkách. Ty kladné postavy jsou jejich nositeli, ty záporné mají být k těmto ideálům vedeny.

Němcová hledala ideál dobra často mezi obyčejnými prostými lidmi na venkově, o nichž soudila, že jsou ve své podstatě a většinou poctivým jádrem národa (věřila, že dobrých lidí je na světě víc, než zlých), velkoměstský život přináší negativa postupného rozkladu společnosti. V díle B. N. se často staví charakter a materiální statky do souvislosti ve vývoji a jednání člověka. Povídky mají výrazně didaktické poslání vštěpovat lidem vlastenecké cítění, pomoc druhým, poctivost, nesobeckost, atd.

Jazyk literárního díla B. N. pohladí duši vnímavého čtenáře, metaforicky zjemňuje kresbu příběhu. Je filigránsky čistý v detailech, autorčina obrazotvornost je prostá a lyrická zároveň. Účelná jednoduchost jazykových prostředků, pádnost a výstižnost v promluvách jednajících osob, velmi dobře dokresluje jejich charakter. Poučenému čtenáři poskytuje jazyk literárních povídek B. N. i jistý pocit libozvučnosti, zpěvnosti češtiny 19. století. Ceníme si zjevné autorčiny vlastenecké snahy zachovat a literárně využít mluvu českých venkovských lidí.

Božena Němcová by byla v současném světě velmi výraznou a charismatickou osobností, nejen v uměleckém slova smyslu. Byla by ozdobou společenských událostí a mohla by ovlivňovat rozhodování mocných.

V diplomové práci jsme se soustředili na charakteristiku povídek B. N., zaměřenou zejména na analýzu postav, prostředí a jejich vzájemnou provázanost. Vybrali jsme pro náš záměr nejpodstatnější povídky B. N. (*Pomněnka šlechetné duše, Baruška, Chudí lidé, Sestry, Dobrý člověk, Divá Bára, Karla, Chyže pod horami, Cesta z pouti*). Povídky byly rozčleněny do několika okruhů podle podobných znaků a osudů postav. Dílčí poznatky jsou obsaženy v závěru jednotlivých povídek. Shrnutí výsledků zkoumání jsme zařadili do kapitoly pod názvem Základní charakteristika tvorby Boženy Němcové. Na závěr lze říci, že postavy prožívají střípky ze života B. N.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

NĚMCOVÁ, Božena: Povídky. Praha: NLN, 2002. ISBN: 80-7106-477-7

NĚMCOVÁ, Božena: Povídky. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1965.

NĚMCOVÁ, Božena: Pomněnka šlechtné duše – Rozárka. In: Povídky I. [online]. V MKP 1. vyd. Praha: MKP, 2012. [2015-07-04]. Dostupné z [www: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/76/49/povidky_i.pdf). Přístup: 15.7.2015.

Literatura

FOŘT, Bohumil: Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008. Theoretica & historica ; sv. 2. ISBN 978-80-85778-61-8.

GAVENDOVÁ, Petra: *Literární postava dobrého člověka v povídkách Boženy Němcové*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta UK.

HAMAN, Aleš: *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*. 2.vyd. Praha: ARSCI, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3.

HODROVÁ, Daniela a kol: *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: nakladatelství Torst, 2001. Vyd. 1. ISBN: 80-7215-140-1.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava: *Božena Němcová. Příběhy – situace - obrazy*. Praha: Academia, 2007. 1. vyd. ISBN: 978-80-200-1574-7.

JEDLIČKOVÁ, Alice: *Cesta z pouti. Postava a krajina v povídkách Boženy Němcové*. Česká literatura, 2000.

KUSÁKOVÁ, Lenka: Komentář. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, 2002. ISBN: 80-7106-477-7.

KUSÁKOVÁ, Lenka: Ediční poznámka. In: Němcová, Božena: *Povídky*. Praha: NLN, s. r. o., 2002. ISBN: 80-7106-477-7.

MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jan: Společnost českých zemí a Božena Němcová (v ní a o ní). In: *Božena Němcová. Život – dílo - doba*. 2. vyd. Česká Skalice: Muzeum B. N. v České Skalici, 2012. ISBN 978-80-260-1597-0.

O'NEILL, Patrick. In: Fořt, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008. *Theoretica & historica* ; sv. 2. ISBN 978-80-85778-61-8.

OTRUBA, Mojmír: Božena Němcová. In: Němcová, Božena: *Divá Bára a jiné prózy*. Praha: Čs. spisovatel, 1983.

PETERKA, Josef: *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště: MME s.r.o., 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

RIMMON-KENANOVÁ, Slomith: *Poetika vyprávění*. Vyd. 1. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2001. ISBN 80-7294-004-X.

ŠALDA, F. X: Božena Němcová. In: *Duše a dílo*. Praha: Melantrich, 1947. Vyd. 5.

TILLE, Václav: Božena Němcová. Praha: Odeon, 1969.

VLAŠÍN, Štěpán: *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Čs. spisovatel, 1984.